

NEMZETI
KÖZSZOLGÁLATI
EGYETEM
LUDOVIKA

ÁLLAMTUDOMÁNYI ÉS NEMZETKÖZI
TANULMÁNYOK KAR
CIVILISZTIKAI TANSZÉK

OPUSCULA CIVILIA

Magánjogi Kutatóműhely 2020/2021. Bírói gyakorlat és szerződési jog

Szerkesztette:
Auer Ádám

Tartalom

Előszó	3
<i>Csibor Ferenc</i> A bírói precedens szerepe az angol jogrendszerben	4
<i>Sivák Veronika</i> A bírói döntések kötelező ereje az Amerikai Egyesült Államokban	13
<i>Sárdi Adrienn</i> Az új Polgári Törvénykönyv előkészítése és a szerződés érvénytelensége	22
<i>Torda Sztella</i> A tilos szerződés modellje a gyakorlatban – középpontban a nemzeti vagyon értékesítése	30

Előszó*

2019-ben a Nemzeti Közszerológati Egyetemen a Magyary Zoltán Szakkollégiumban megalakult a Magánjogi Kutatóműhely, amely a polgári jog iránt érdeklődő hallgatók önszerveződő közössége, akik félévente egy-egy aktuális kérdés köré szerveznek kutatást a Civilisztikai Tanszék oktatóinak tutorálásával. 2021 tavaszán a téma a bírói gyakorlat és a szerződés érvénytelensége volt, amely kettős célt követett. Axióma, hogy a magánjogban a bírói gyakorlat jogfejlesztő szerepe megkerülhetetlen, az egyes polgári jogi normák tartalma a szerződési jogban nem feltétlenül önmagában a Polgári Törvénykönyv és a mindenkor hatályos normák értelmezése útján állapítható csak meg; hiszen egy szerződés jóerkölcsebe ütközése, tisztességtelensége, feltűnő értékaránytalansága nem definiálható csak a normaszövegből, hanem a tartalmát a bírói döntések bontják ki. A kutatásban ezért külön vizsgáltak a Szakkollégium tagjai a szerződés érvénytelenségének egyes kérdéseit (*Torda Sztella, Sárdi Adrienn*). A bírói gyakorlat jogfejlesztő szerepében új elemként jelent meg a korlátozott precedensrendszer, a kúriai döntésekkel kapcsolatban. A Kutatóműhelyben ennek magánjogra gyakorolt hatását is vizsgáltuk, amelyhez elengedhetetlenül szükséges az, hogy a precedensrendszer alapjellemezőit megismerjük, a Kutatóműhely tagjai ezt is vizsgálták (*Csibor Ferenc, Sivák Veronika*). A kutatás eredményeit a Hallgatók tudományos konferencia keretében mutatták be és vitatták meg 2021. május 5-én.

Az ott elhangzott reflexiók alapján készült tanulmányokat a Civilisztikai Tanszék jelen kiadványa tartalmazza. Ezúton szeretném megköszönni minden hallgatónak a munkáját, akik részt vettek a kutatásban és minden oktató kollégának a segítséget, akik a kutatás egyes fázisában nyomon követték az eredményeket. Öszintén bízom benne, hogy a kutatási eredmények tovább fejlesztésével a szerzők tudományos diákköri dolgozat írásához is kedvet kapnak, valamint abban, hogy az *Opuscula Civilia* ezen száma is mutatja a 2019-ben elindult Magánjogi Kutatóműhely volt és jelen tagjai, valamint a Civilisztikai Tanszék kollégái számára a megkezdett munka eredményét.

Auer Ádám
kutatásvezető

* „AZ INNOVÁCIÓS ÉS TECHNOLÓGIAI MINISZTERIUM ÚNKP-21-5-NKE-150 KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK A NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI ÉS INNOVÁCIÓS ALAPBÓL FINANSZÍROZOTT SZAKMAI TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.”

A bírói precedens szerepe az angol jogrendszerben

1. A kutatás célja

A jogtudomány művelői általában két nagy jogrendszer-családot szoktak megkülönböztetni egymástól, ezek a common law vagy angolszász jogrendszer, valamint a kontinentális európai jogrendszer.² A kontinentális jogrendszerrel rendelkező Magyarországról szemlélve az angolszász jog megannyi különleges vonással, érdekesítő jellemzővel bír. A jelen kézirat alapjául szolgáló kutatás elsődleges célkitűzése ezen különleges jellemzők közül közelebről vizsgálat alá vetni a bírói precedens szerepét, rendeltetését, amelyet a jog működésében, alakításában és alakulásában betölt.

Kijelenthető, hogy a világ számos országában működik angolszász jogrendszer (néhány a jelentősebb államok közül: Új-Zéland, Ausztrália, Kanada, Amerikai Egyesült Államok)³, így nagyon fontos előljáróban leszögezni, hogy a kutatás a common law szülőhazájára, vagyis Angliára fókuszált. A kutatás ilyen jellegű lehatárolásának oka, hogy minden angolszász jogrendszerrel bíró ország vizsgálata túlságosan is elaprózná a munkát, ellehetetlenítené az érdemi konklúzió levonásának lehetőségét. A választás abból kifolyólag esett Anglia jogrendszerének vizsgálatára, mivel azon országgént, ahonnan a common law ered, itt figyelhetők meg legtisztább formájukban az angol jogfelfogás sajátos intézményei. Ezzel együtt a megállapítások nagy része megállja a helyét más angolszász jogrendszerrel rendelkező országok esetében is.

2. A common law jogrendszer

A „common law” kifejezés leggyakoribb magyar fordítása: „közös jog” vagy „közönséges jog”. Legfontosabb meghatározó jellemvonása az esetjog elsődlegessége a kodifikált joggal szemben. A történelmi gyökerei visszanyúlnak egészen az Angol Királyság történetének korai szakaszához a középkorba.⁴

A 11-12. századra képes volt Angliában kialakulni a királyi bíróságok központosított rendszere, amely bíróságok folyamatos ítélkezési gyakorlatából fejlődött ki az ország közös joga, vagyis a „common law”.⁵ Ezt követően a történelem során az így kifejlődött esetjog volt, amely a továbbiakban is első sorban meghatározta Anglia jogrendszerének működését.⁶

¹ Negyedéves államtudományi szakos hallgató.

² Badó Attila: Vegyes jogrendszerek. In Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. (Jogösszehasonlítás rovat, rovatszerkesztő: Fekete Balázs) 2018. <http://ijoten.hu/szocikk/vegyes-jogrendszerek> (2021. 12. 30.)

³ World Population Review: Common Law Countries 2021.: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/common-law-countries> (2021. 05. 01.).

⁴ Kelemen Katalin: A common law jogrendszerek. In Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. (Jogösszehasonlítás rovat, rovatszerkesztő: Fekete Balázs) 2018. <http://ijoten.hu/szocikk/a-common-law-jogrendszerek> (2021. 12. 30.).

⁵ George Burton Adams: The Origin of the Common Law. *The Yale Law Journal*, 34. (1924), 2. 115–28. 117.

⁶ Albert Roland Kiralfy – Andrew D. E. Lewis – Mary Ann Glendon: Common law. In Aakanksha Gaur et alii (szerk.): *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/common-law>. (2021. 04. 29.).

3. A bírói precedens fogalmi meghatározása

Általános jelleggel úgy lehetne definiálni a bírói ítékezésben a precedenst, mint olyan korábbi ítélet, döntés, amely kihatással van a jelenkor ítékezési gyakorlatára.⁷ A fogalom pontosításaként meg kell jegyezni, hogy ezen múltbéli ítéletek általában kiemelkedő jelentőséggel bírnak, ezzel megalapozva későbbi követésük gyakorlatát.⁸

A múltbéli döntés precedensének felhasználása adott ügy eldöntésében megköveteli, hogy a két élethelyzet azonos legyen, vagy legalább hasonlóság álljon fenn közöttük. Amennyiben az ítékezés folyamata során sikerül bizonyítani a két eset között fennálló hasonlóságot, úgy megnyílik a lehetőség a korábbi döntés precedensként való felhasználására.

A precedens követésére való hajlandóság magyarázatára több elméleti megközelítés is kialakult. Egyrészt megállapítható, hogy az emberekre általánosságban jellemző a korábban bevált minták követése, ezen hozzáállás pedig megvalósul a bíróságok működése során is, mikor egy új ügy elbírálása során az eljáró bíróság felhasznál egy vagy több korábban született ítéletet. Másrésztől pedig a precedensek követésére való hajlandóság visszavezethető az igazságosság iránti igényre, mely azt diktálja, hogy az azonos eseteket azonos módon kell elbírálni.⁹

4. A bírói precedens különleges szerepe az angol jogban

Az angolszász jogrendszerrel kapcsolatban az egyik olyan sajátosság, amely elsők között kerül kiemelésre a jogrendszer meghatározásakor nem más, mint a bírói ítéletek általánosan meghatározott kötő ereje.¹⁰ Az angolszász jog ezen fontos ismérve által tulajdonképpen minden bírósági döntés önmagában már a döntés kimondásakor precedensértékkel bír, a későbbiekben lehet rá hivatkozni a hasonló élethelyzetek eldöntésekor.¹¹ Ezt követően a precedens szerepe nem merül ki annyiban, hogy pusztán hivatkozási alapot nyújthat a későbbi mérlegeléshez, hanem amennyiben megállapítják az eljárás során, hogy a korábbi precedens ítélet és az aktuális ügy főbb jellemzői azonosak, vagy kellően hasonlóak, úgy az eljáró bíró kötve lesz a precedens által, attól nem térhet el.¹²

A bírói ítéletek ezen kötőerejéből kifolyólag az angol joggal kapcsolatban megállapítható, hogy a precedens kulcsfontosságú szerepet tölt be a szigetország jogrendszerének működésében. A bíróságok működését folyamatosan meghatározza a korábbi ítéletek precedenseire való utaltság.¹³

Külön érdemes figyelmet szentelni azon kérdéskörnek, miszerint mikor és mennyiben van lehetősége az angol bírónak eltérni a precedenstől. Az „overruling”, vagy magyarul felülbírálás

⁷ Raphael A. Akanmidu: The Morality of Precedent in Law. *Ratio Juris*, 14. (2001), 2. 244-252. 245.

⁸ Aakanksha Gaur et alii: Precedent. In Aakanksha Gaur et alii (szerk.): *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/common-law>. (2021. 04. 29.).

⁹ Zódi Zsolt: Precedens. In Jakab András et alii (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Jogbölcselet rovat, rovatszerkesztő: Szabó Miklós – Jakab András) 2021. <http://ijoten.hu/szocikk/precedens> (2021. 12. 30.)

¹⁰ R. O. McGechan: Are the Rules of Precedent Rule of Law. *Victoria University of College of Law Review*, 1. (1953-1956), 4. 7-27. 14.

¹¹ Robert John Anderson Carnwath: Judicial Precedent – Taming the Common Law. *Oxford University Commonwealth Law Journal*, 12. (2012), 2. 261-272. 264.

¹² Frederick Schauer: Precedent. *Stanford Law Review*, 39. (1987), 3. 1987, 571–605. 588.

¹³ Jeffrey C. Dobbins: Structure and Precedent. *Michigan Law Review*, 108. (2010), 8. 1453–1496. 1466.

lehetősége adott a bírók számára, ekkor a bíró mérlegel és azon döntésre jut, hogy a korábbi ítélet precedensétől el kell térni.¹⁴ Nagyon fontos azonban kiemelni, hogy a felülbírást minden esetben alaposan meg szükséges indokolni. Ezen indoklás általában annak bizonyítása, hogy a társadalmi-gazdasági fejlődés következtében meghaladottá vált az adott precedens, és már nem alkalmazható a jelenkori ügyekben. A felülbírást egy másik elképzelhető indoklása lehet annak bizonyítása, hogy a korábbi ítélet hibás, és ebből kifolyólag kell eltekinteni alkalmazásától, helyében pedig új ítélet születik. Ezen felülbírást útján megszületett ítélet maga is precedenssé válik, amely kötéserővel fog bírni az elkövetkező idők ítélkezési gyakorlatára nézve.¹⁵

4.1. A precedenst meghatározó alapelv

A bírói ítéletek fentebb kifejtett kötéserőjét az angol jog az úgynevezett „stare decisis” alapelvből vezeti le.¹⁶ Az alapelv latin elnevezését angolra úgy szokás fordítani „let the decision stand”, vagyis „álljon a döntés”. Az elv lényege az azonos élethelyzetekben mindig azonos döntéseknek kell születniük.¹⁷ Vagyis, ha a bíróságon adott élethelyzetre vonatkozóan korábban már született egy ítélet, úgy a későbbiekben, ha újra a bíróság elé kerül egy ugyanilyen élethelyzet, úgy ez előző döntéssel összhangban, azzal azonos döntésnek kell születnie. Ezen gondolatból levezetve alakult ki a bírói döntések kötéserőjének felfogása, ugyanis a bírónak ezáltal ítélkezési tevékenységük során folyamatosan figyelemmel kell lenniük a korábban született ítéletekre, hogy az adott elbírálás alatt álló ügyhöz hasonló élethelyzetben született-e már döntés. A szigorúan vett stare decisis elv alkalmazása bizonyosságot hozhat a jogba, viszont egyben fennáll annak is a veszélye, hogy túlságosan merevvé teszi a jogalkalmazást, amely így nehezen tud reagálni a változásokra.¹⁸

Továbbra is a kötéserővel rendelkező bírói ítéleteket meghatározó alapvető gondolatoknál maradva, ki kell térni az ítélet részeire. Az angol jogban az egyes bírói ítéletek két alkotóelemre bonthatók fel, ezek a ratio decidendi és az obiter dicta.¹⁹ Az előbbi egyszerűen megfogalmazva tulajdonképpen az adott döntés lényege, amely kötéserővel bír. Ebbe beletartoznak a döntés legfontosabb elemei, az ezekhez tartozó tények, valamint érvek, indoklások.²⁰ Az obiter dicta pedig alapvetően az adott ítélet fennmaradó része, minden ami már nem a lényege, amely már nem bír kötéserővel. Ez viszont nem jelenti azt, hogy teljes mértékben figyelmen kívül kellene hagyni az ítélet ezen részét. Az obiter dicta olyan megjegyzéseket, az ügyhöz kapcsolódó tényeket tartalmazhat, amelyek elősegíthetik a döntés megértését, figyelembe lehet venni őket a későbbi ítélkezés során.²¹

¹⁴ Stephen E. Sachs: Precedent and the Semblance of Law. *Constitutional Commentary*, 33. (2018), 3. 417-436. 425.

¹⁵ Stephen R. Perry: Judicial Obligation, Precedent and the Common Law. *Oxford Journal of Legal Studies*, 7. (1987), 2. 215-257. 246.

¹⁶ Randy Beck: Transtemporal Separation of Powers in the Law of Precedent. *Notre Dame Law Review*, 87. (2012), 4. 1405-1464. 1409.

¹⁷ Xiaobo Zhai: Bentham's Exposition of Common Law. *Law and Philosophy*, 36. (2017), 5. 525-560. 556.

¹⁸ Aakanksha Gaur et alii: Stare decisis. In Aakanksha Gaur et alii (szerk.): *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/stare-decisis>. (2021. 05. 01.)

¹⁹ Arthur Lehman Goodhart: Determining the Ratio Decidendi of a Case. *The Yale Law Journal*, 40. (1930), 2. 161-183. 179.

²⁰ Cornell Law School: Legal Information Institute: Wex: Ration Decidendi: <https://www.law.cornell.edu/wex/ratio-decidendi> (2021.05.01.)

²¹ Cornell Law School: Legal Information Institute: Wex: Obiter Dictum: <https://www.law.cornell.edu/wex/obiter-dictum> (2021.05.01.)

4.2. Történelmi háttér

Röviden szükséges megvizsgálni, mely történelmi okok vezettek el Angliában a kötelezően követendő precedens rendszerének kialakulásához. Ezen kérdés megértéséhez szükséges újfent visszatérni a kontinentális és angolszász jogrendszer megkülönböztetéséhez. Ugyanis a válasz abban rejlik, hogy jog fejlődése során milyen eltérő kiindulóponttal rendelkezett a középkori kontinentális Európában és Angliában.

Az eltérés középpontjában az áll, hogy a kontinensen az évszázados római jogi hagyományok képesek voltak fennmaradni, vagy éppenséggel utólagosan felfedezték az ország jogászai, ezáltal pedig egy biztos alapot nyújthattak a jogrendszerek folyamatos működéséhez és fejlődéséhez.²² Ezzel szemben viszont a szigetországban nem maradtak meg ilyen módon a korábban kialakult római jogi hagyományok.²³ Ennek következtében egyfajta hiány keletkezett a jogban, nem volt jelen az a fajta támasz, amelyre szükség lett volna az ország jogrendszerének működtetéséhez, fejlesztéséhez. Míg a kontinens országában a joggal foglalkozó közösség képes volt visszanyúlni az a római jog hosszú idő alatt kimunkált intézményeihez, fogalmaihoz, addig Angliában nem állt rendelkezésre ilyen biztos alap.²⁴

Végül ezen űr kitöltését szolgáló megoldás nem más lett, mint a kötelezően követendő bírói precedens intézménye. Ezáltal a precedens egy olyan eszközt jelentett, amelynek segítségével az idő előrehaladtával fokozatosan képes volt kialakulni és megszilárdulni a jog. Ahogy egymás után folyamatosan születtek a bírósági döntések, úgy bővült fokozatosan a rendelkezésre álló joganyag, amelynek segítségével kialakították a különféle intézményeket, szabályrendszereket.²⁵

5. A bírói precedens szerepe az új jog kialakításában

Az előző témához szorosan kapcsolódva, azt kiegészítendő ki kell térni a precedens azon szerepére, amit az új jog létrehozásában, az egyes szabályozások kialakításában betölt. Előljáróban le kell szögezni, hogy a kontinentális joggal szemben, az angol jog esetében a törvényhozás alkotta jogszabályok hátrébb szorulnak a bírói precedenshez képest a konkrét lényegi szabályozás kialakításában.²⁶

Ha visszatekintünk az elmúlt évszázadokra, megfigyelhető, hogy az angol parlament által elfogadott jogszabály elsősorban pusztán csak keretjelleget szabályozást nyújtott. A Parlament alkotta jog, amelyet „statutory law”-nak, vagy egyszerűen „statute law”-nak neveznek, technikai és általános szabályokat nyújtottak, a lényegi konkrét rendelkezéseket, amelyek adott élethelyzetre vonatkoztak, nem voltak megtalálhatóak bennük.

Az általános, keretjelleget parlamenti szabályozással éles ellentétet mutat a bíróságokon a precedensek által megalkotott és kialakult jog. A bírói ítéletekből válnak kiolvashatóvá a konkrét, lényegi jogi előírások, amelyek az adott élethelyzetre vonatkoznak. Ezáltal

²² William E. Brynteson: Roman Law and Legislation in the Middle Ages. *Speculum*, 41. (1966), 3. 420-437. 422.

²³ Harold Potter: *Introduction to the History of English Law*. Sweet & Maxwell, 1923. 202.

²⁴ D. K. Lipstein: The Doctrine of Precedent in Continental Law with Special Reference to French and German Law. *Journal of Comparative Legislation and International Law*, 28. (1946), 3. 34-44. 39.

²⁵ Elena Anghel: Judicial Precedent, A Law Source. *Lex ET Scientia International Journal*, 24. (2017), 2. 68-76. 69.

²⁶ Frank B. Cross: Identifying the Virtues of the Common Law. *Supreme Court Economic Review*, 15. (2007), 1. 21-59. 25.

elmondható, hogy az angol jogban a bírói ítéleteket, az általuk képzett precedensek halmazát a törvényekkel egy szinten kell kezelni a jogforrások között.²⁷ Ezen sajátosságából kifolyólag az angol jogot lehet nevezni bírói alkotta jognak is.²⁸

6. A precedens szerepe a bíróságok kapcsolatrendszerében

Abból kifolyólag, hogy milyen fontos szerepet tölt be a bírói precedens az angol jogrendszer működésében, érdemes külön foglalkozni a precedens azon szerepével, amit a bíróságok között fennálló kapcsolatrendszerben betölt. Bevezetésként különbséget kell tenni a bíróságok vertikális és horizontális kapcsolatrendszere között, vagyis a bíróságok szervezetrendszerében egymás fölött és alatt elhelyezkedő, valamint az egy szinten elhelyezkedő bíróságok kapcsolatrendszere között.²⁹

Elsőként szükséges foglalkozni a precedensnek a bíróságok vertikális kapcsolatrendszerében, vagyis az angol bírói fórumok struktúrájában egymás alatt és fölött elhelyezkedő bíróságok esetében betöltött szerepéről. Ekkor a leglényegesebb megállapítás, hogy a magasabb szinten elhelyezkedő bíróság precedense kötőerővel bír az alacsonyabb szinten elhelyezkedő bíróság ítélezési gyakorlatára nézve. Vagyis a magasabb szintű bíróság ítéleteire lehet hivatkozni alacsonyabb szintű bíróságnál, és ezen alacsonyabb szintű bíróságnak követnie kell a magasabb szinten született ítélet precedensét. Ezen működéssel kapcsolatban megfogalmazható azon kritika, hogy az alacsonyabb szinten elhelyezkedő bíróságok ítélezése egyik napról a másikra drasztikusan megváltozhat. Ha az adott bíróság fölötti szinten található bíróságon egy, az alacsonyabb szinten kialakult ítélezési gyakorlattól lényegesen eltérő ítélet születik, abban az esetben az alacsonyabb szintű bíróságnak át kell állnia az ezen ítélet diktálta gyakorlatra, hogy ne mondjon ellent a magasabb szint követendő precedensének. Ez erodálja a jog kiszámíthatóságát és organikus fejlődését, amely értékek pedig eredetileg kifejezetten az angolszász precedensrendszer mellett szóltak.³⁰

Ki kell emelni továbbá, hogy a magasabb szinten elhelyezkedő bíróságnak adott a lehetősége az alacsonyabb szinten született ítélet felülbírálására, viszont ekkor is fontos szerepe van a megfelelő indoklásnak, amellyel alátámasztják az overruling-ot. Továbbá, a magasabb szintű bíróságra nézve nem bír kötő erővel az alacsonyabb szintű bíróságon született ítélet.

Rátérve a precedens és az azonos szinten elhelyezkedő bíróságok viszonyára, itt egy éles ellentét rajzolódik ki a fentebb leírt hierarchikus kapcsolatrendszerrel szemben. Főszabály szerint a horizontálisan egy szinten elhelyezkedő bíróságok precedensei egymásra nézve nem bírnak kötőerővel. Vagyis amennyiben a bíróságok szervezetrendszerének azonos szintjén elhelyezkedő két bíróság közül az egyikén korábban születik döntés adott élethelyzetre vonatkozóan, ez még nem jelenti azt, hogy a másik bíróságnak ezen döntés precedensét követnie kell saját eljárása során.³¹

²⁷ Raluca Lupu: Sources of Law - Judicial Precedent. *Contemporary Readings in Law and Social Justice*, 5. (2013), 2. 375-381. 378.

²⁸ Eörsi Gyula: Összehasonlító polgári jog (jogtípusok, jogcsoportok, és a jogfejlődés útjai). Budapest, Akadémiai Kiadó, 1975, 118-131.

²⁹ Courts And Tribunals Judiciary: About the judiciary: The justice System: structure of the courts & tribunal system: <https://www.judiciary.uk/about-the-judiciary/the-justice-system/court-structure/> (2021.11.20.)

³⁰ Arthur Lehman Goodhart: Precedent in English and Continental Law. *Law Quarterly Review*, 50. (1934), 1. 40-65. 58.

³¹ Frederick C. Cronkite: Precedent in the Development of Law. *Saskatchewan Bar Review & Law Society's Gazette*, 16. (1951), 33-42. 37.

6.1. Adott bíróság kapcsolata saját precedenseivel

A precedens szélesebb értelemben vett bírósági szervezetrendszerben betöltött szerepének tárgyalását követően figyelmet kell szentelni a kérdés szűkebb keresztmetszetére, vagyis hogy adott bíróságot milyen viszony fűzi a saját korábbi döntései által kialakított precedensekhez.

Általános jelleggel megállapítható, hogy az egyes bíróságoknak a legközvetlenebb kapcsolata saját korábbi döntéseikből kialakult precedenseikkel van. Elsősorban a felülbírással kapcsolatban dönthet saját korábbi ítéleteiről, valamint az eljárás során az adott bíróságon született korábbi ítéletek precedenseire lehet hivatkozni a döntés meghozatala során. Az utóbbi állítással kapcsolatban nagyon fontos kiemelni, hogy a fentebb leírtak alapján a bíróságok rendszerének hierarchiájában magasabb szinten elhelyezkedő bíróság döntése kötőerővel bír az alatta elhelyezkedőkre. Ebből kifolyólag ugyan adott bíróságnak tekintettel kell lennie saját korábbi ítéleteinek precedenseire, viszont mivel általában a magasabb szinten már létezik egy kialakult ítélkezési gyakorlat az adott élethelyzettel kapcsolatban, így az esetek nagy részében az alacsonyabb szintű bíróságokon az ügyet nem saját korábbi ítéletre való hivatkozás dönti el, hanem egy magasabb szinten született ítélet precedensének meghivatkozása által.³² Ezáltal a bírósági rendszer alacsonyabb szintjein kevésbé meghatározó az ítélkezés folyamatában az adott bíróság korábbi ítéletei útján kialakult precedens.³³

A bíróságok saját precedenseivel való kapcsolatának kifejtésekor külön foglalkozni kell a Lordok Házának korábbi saját ítéleteivel kapcsolatos gyakorlatával. Ennek oka, hogy az angol Legfelsőbb Bíróság felállításáról szóló törvény hatályba lépéséig,³⁴ vagyis 2009-ig a Lordok Háza látta el a legmagasabb fellebbviteli fórum funkcióját Anglia jogrendszerében.³⁵ A Lordok Házának korábbi döntéseivel való viszonyának vizsgálatakor a Ház az 1898-as *London St. Tramways v. L. C. C.* ügyben eljárva kimondta, hogy saját korábbi döntései kötőerővel bírnak rá nézve, azoktól nem térhet el. Ezen szabály érvényben is maradt egészen 1966-ig, amikor is a Ház közzétett egy iránymutatást (*Practice Direction*), amelyben a Ház kijelentette, hogy innentől fogva nem tekinti feltétlenül kötelező jelleggel követendőnek saját korábbi döntéseit önmagára nézve. Ezen változás nem azt jelentette, hogy innentől fogva a Ház teljes mértékben semmibe vette volna saját korábbi ítélkezési gyakorlatát, pusztán csak megnyitotta maga előtt a lehetőséget a korábbi ítéletei alkotta precedenstől való eltérésre, amennyiben úgy ítéli meg, hogy ez volna a helyes döntés.³⁶

6.2 A legfelső bírói fórum precedensei

A legmagasabb szintű bírói fórum precedenseivel kapcsolatban röviden még ki kell térni arra, miben trének el ezen precedensek a többi bíróság döntései alkotta precedensektől. Mivel a

³² Phillip Morgan: Doublethink and District Judges: High Court Precedent in the County Court. *Legal Studies*, 32. (2012), 3. 421-447. 423.

³³ LexLaw: The Doctrine of Legal Precedent: When is a Court decision binding? <https://lexlaw.co.uk/solicitors-london/the-doctrine-of-legal-precedent-when-is-a-court-decision-binding/> (2021. 05. 01.)

³⁴ Mark Ryan: The House of Lords and the Shaping of the Supreme Court. *Northern Ireland Legal Quarterly*, 56. (2005), 2. 135-170. 138.

³⁵ UK Parliament: About Parliament: Living heritage: The evolution of Parliament: House of Lords: Judicial role: Overview: The Supreme Court 2009: <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/houseoflords/judicialrole/overview/supremecourt/> (2021. 11. 20.)

³⁶ John Alder: Judicial Precedent and the Nature of Law. *Bracton Law Journal*, 4. (1968), 2. [xlvii]-[li]. xlix.

bíróságok rendszerében magasabb szinten elhelyezkedő bíróság precedense minden esetben kötőerővel bír az alacsonyabb szinten elhelyezkedő bíróságokra, így a legmagasabb bírói fórum döntései jelentette precedens kötelezően követendő az összes többi alacsonyabb szinten elhelyezkedő bíróságra nézve. Mivel korábban a Lordok Háza, napjainkban pedig a Legfelsőbb Bíróság a legmagasabb szintű fellebbviteli fórum, így egy-egy itt születő döntés precedense irányadóvá vált az angol bíróságok rendszerének egészére nézve. Következtetesként levonható, hogy az angol jogrendszer működésében a legfelső bírói fórum precedensei roppantul fontos szerepet töltenek be, ugyanis hatással lehetnek az ország teljes ítélkezési gyakorlatára.³⁷

7. A precedensrendszert ért hatások és változások az utóbbi időben

Végül még röviden foglalkozni kell a kötőerővel rendelkező bírói precedens angol rendszerével kapcsolatos utóbbi időben jelentkező változásokról és folyamatokról. Két nagy területet kell kiemelni ezen kérdéssel kapcsolatban: az első a Parlament alkotta jog jelentőségének megnövekedése,³⁸ a második pedig az európai integráció folyamata.³⁹

Ahogy az fentebb olvasható, Anglia történelme során a Parlament által megalkotott „statute law” elsősorban csak keretszabályozást nyújtott, amelyet lényegi tartalommal a bírói ítélkezés precedensei töltek ki. Ezen jelenség viszont az utóbbi évszázadban elkezdett megváltozni, megfigyelhető a „statute law” előretörése. Egyrészt jelentősen megnövekedett a Parlament által elfogadott jogszabályok mennyisége az utóbbi időben. Másrészt a korábban jellemző általános jellegű keretszabályozások helyett egyre többször már tartalmazták az elfogadott jogszabályok az adott élethelyzetre vonatkozó lényegi normákat. Ezen változási folyamat következtében kialakult helyzetet a szakirodalomban szokták a „törvények kora” elnevezéssel is illetni. Meg kell jegyezni, hogy ugyan megnövekedett a Parlament alkotta jog jelentősége, viszont a bírói precedens nem vesztette el az angol jogban betöltött kulcsfontosságú szerepét.⁴⁰

A Parlament alkotta jogszabályok jelentőségnek megnövekedése mellett a másik fontos folyamat, amely hatással volt Anglia jogrendszerére, az európai integráció, ennek eredményeként pedig az Európai Unió megszületése. Nagy-Britannia az 1970-es évek elejére szorosabban bekapcsolódott az európai integrációs folyamatokba, 1975-ben pedig népszavazás útján született meg a döntés az Európai Közösségekhez való csatlakozásról. Az európai integrációval kapcsolatban felmerültek olyan vélemények, hogy az együtt járó jogharmonizációs folyamatok következtében el fog indulni Angliában egy kodifikációs hullám, amelynek eredményeként még inkább megerősödik a törvényekben foglalt jog szerepe az országban. Elképzelhető következménye lehetett volna ezen jelentős kodifikációs hullámnak a bírói precedensnek az ország jogrendszerében betöltött funkciójának gyengülése. Visszatekintve azonban végül ilyen drasztikus jellegű változások nem következtek be az angol jogrendszerben. A Brexit, vagyis Nagy-Britannia Európai Unióból való kilépésének következtében pedig a kérdés elveszítette jelentőségének nagy részét.⁴¹

³⁷ Patrice Band: Stare Decisis: Are Appellate Courts Bound by Their Previous Decisions. *Advocates' Quarterly*, 20. (1998), 3. 344-365. 349.

³⁸ Kiralfy – Lewis – Glendon i. m. (6. lj.)

³⁹ David Jenkins: Both Ends against the Middle: European Integration, Devolution, and the Sites of Sovereignty in the United Kingdom. *Temple International & Comparative Law Journal*, 16. (2002), 1. 1-26. 2.

⁴⁰ Catherine Skinner: Codification and the Common Law. *European Journal of Law Reform*, 11. (2009), 2. 225-258.

⁴¹ Vivian Grosswald Curran: Romantic Common Law, Enlightened Civil Law: Legal Uniformity and the Homogenization of the European Union. *Columbia Journal of European Law*, 7. (2001), 1. 63-126. 121.

8. Konklúzió

A leírtakat összegezve zárszóként megállapítható, hogy a bírói precedens kiemelkedően fontos szerepet tölt be Anglia jogrendszerében. A kötőerővel bírói precedens tana alapjaiban határozza meg a bíróságok működését és egymáshoz fűződő kapcsolatrendszerét. Továbbá kielemezendő a precedens kulcsfontosságú szerepe, amelyet az angol jog forrásai között tölt be, különös tekintettel az új jog létrehozására.

A jövőre tekintettel kijelenthető, hogy a bírói precedens képes lesz megőrizni ezen meghatározó szerepét. Bármennyire is növekedett meg a Parlament alkotta „statute law” jelentősége az elmúlt évszázadban, a bírói precedens képes volt megtartani a jog alakításában betöltött fontos szerepét. Ugyanígy elmondható, hogy a nemzetközi folyamatok sem voltak képesek elmozdítani a bírói precedenst a történelem során kialakult meghatározó szerepéből.

A kötelezően követendő bírói ítéletek jelentette sajátos identitását az angol jog bizonyosan nem fogja elveszíteni, érvük bármilyen hatások az országot, menjenek végbe bármilyen belső folyamatok az országban.

Felhasznált irodalom

- Adams, George Burton: The Origin of the Common Law. *The Yale Law Journal*, 34. (1924), 2. 115–128.
- Akanmidu, Raphael A.: The Morality of Precedent in Law. *Ratio Juris*, 14. (2001), 2. 244-252.
- Alder, John: Judicial Precedent and the Nature of Law. *Bracton Law Journal*, 4. (1968), 2. [xlvii]-[li].
- Anghel, Elena: Judicial Precedent, A Law Source. *Lex ET Scientia International Journal*, 24. (2017), 2. 68-76.
- Badó Attila: Vegyes jogrendszerek. In Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. (Jogösszehasonlítás rovat, rovatszerkesztő: Fekete Balázs) 2018. <http://ijoten.hu/szocikk/vegyes-jogrendszerek>. <https://ijoten.hu/szocikk/vegyes-jogrendszerek> (2021. 12. 30.)
- Band, Patrice: Stare Decisis: Are Appellate Courts Bound by Their Previous Decisions. *Advocates' Quarterly*, 20. (1998), 3. 344-365.
- Beck, Randy: Transtemporal Separation of Powers in the Law of Precedent. *Notre Dame Law Review*, 87. (2012), 4. 1405-1464.
- Brynteson, William E.: Roman Law and Legislation in the Middle Ages. *Speculum*, 41. (1966), 3. 420-437.
- Carnwath, Robert John Anderson: Judicial Precedent – Taming the Common Law. *Oxford University Commonwealth Law Journal*, 12. (2012), 2. 261-272.
- Cronkite, Frederick C.: Precedent in the Development of Law. *Saskatchewan Bar Review & Law Society's Gazette*, 16. (1951), 33-42.
- Cross, Frank B.: Identifying the Virtues of the Common Law. *Supreme Court Economic Review*, 15. (2007), 1. 21-59.
- Curran, Vivian Grosswald: Romantic Common Law, Enlightened Civil Law: Legal Uniformity and the Homogenization of the European Union. *Columbia Journal of European Law*, 7. (2001), 1, 63-126.
- Dobbins, Jeffrey C.: Structure and Precedent. *Michigan Law Review*, 108. (2010), 8. 1453–1496.

- Eörsi Gyula: Összehasonlító polgári jog (jogtípusok, jogcsoportok, és a jogfejlődés útjai). Budapest, Akadémiai Kiadó, 1975.
- Gaur, Aakanksha et alii: Precedent. In Aakanksha Gaur et alii (szerk.): *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/common-law>. (2021. 04. 29.).
- Gaur, Aakanksha et alii: Stare decisis. In Aakanksha Gaur et alii (szerk.): *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/stare-decisis>. (2021. 05. 01.)
- Goodhart, Arthur Lehman: Determining the Ratio Decidendi of a Case. *The Yale Law Journal*, 40. (1930), 2. 161-183.
- Goodhart, Arthur Lehman: Precedent in English and Continental Law. *Law Quarterly Review*, 50. (1934), 1. 40-65.
- Jenkins, David: Both Ends against the Middle: European Integration, Devolution, and the Sites of Sovereignty in the United Kingdom. *Temple International & Comparative Law Journal*, 16. (2002), 1. 1-26.
- Kelemen Katalin: A common law jogrendszer. In Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. (Jogösszehasonlítás rovat, rovatszerkesztő: Fekete Balázs) 2018. <http://ijoten.hu/szocikk/a-common-law-jogrendszer> (2021. 12. 30.).
- Kiralfy, Albert Roland – Lewis, Andrew D. E. – Glendon, Mary Ann: Common law. In Aakanksha Gaur et alii (szerk.): *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/common-law>. (2021. 04. 29.).
- Lipstein, D. K.: The Doctrine of Precedent in Continental Law with Special Reference to French and German Law. *Journal of Comparative Legislation and International Law*, 28. (1946), 3. 34-44.
- Lupu, Raluca: Sources of Law - Judicial Precedent. *Contemporary Readings in Law and Social Justice*, 5. (2013), 2. 375-381.
- McGechan, R. O.: Are the Rules of Precedent Rule of Law. *Victoria University of College of Law Review*, 1. (1953-1956), 4, 7-27.
- Morgan, Phillip: Doublethink and District Judges: High Court Precedent in the County Court. *Legal Studies*, 32. (2012), 3. 421-447.
- Perry, Stephen R.: Judicial Obligation, Precedent and the Common Law. *Oxford Journal of Legal Studies*, 7. (1987), 2. 215-257.
- Potter, Harold: *Introduction to the History of English Law*. Sweet & Maxwell, 1923.
- Ryan, Mark: The House of Lords and the Shaping of the Supreme Court. *Northern Ireland Legal Quarterly*, 56. (2005), 2. 135-170.
- Sachs, Stephen E.: Precedent and the Semblance of Law. *Constitutional Commentary*, 33. (2018), 3. 417-436.
- Schauer, Frederick: Precedent. *Stanford Law Review*, 39. (1987), 3. 1987, 571–605.
- Skinner, Catherine: Codification and the Common Law. *European Journal of Law Reform*, 11. (2009), 2. 225-258.
- Zhai, Xiaobo: Bentham's Exposition of Common Law. *Law and Philosophy*, 36. (2017), 5. 525-60.
- Zódi Zsolt: Precedens. In Jakab András et alii (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Jogbölcsélet rovat, rovatszerkesztő: Szabó Miklós – Jakab András) 2021. <http://ijoten.hu/szocikk/precedens> (2021. 12. 30.)

A bírói döntések kötelező ereje az Amerikai Egyesült Államokban

1. Bevezetés

A jogi normák az ember cselekvési-tevékenységi szabadságának szabnak határt.² Az egyes jogrendszerek közötti legfőbb különbség ezeknek a normáknak – magatartási és döntési mintáknak – a rögzítési módjában ragadható meg: míg a kontinentális jogrendszerekben hagyományosan jogszabályok formájában öltönek testet, addig az angol-amerikai jogcsaládban a normák precedensben jelennek meg.³ A két jogrendszer ilyenén való elkülönítését azonban nem kezelhetjük mereven: a két jogcsalád kölcsönösen hatott és hat egymásra. A common law rendszerben is egyre nagyobb teret nyert a jogalkotó által rögzített normák szerepe, ezáltal a jogszabályok által nem körülhatárolt területek aránya is csökkent. A római-germán jogcsalád pedig nem veti el a bírói ítélkezési gyakorlatra való támaszkodás lehetőségét, mert az szintén fontos szerepet tölt be a szabályozási környezet alakításában. Szabó Miklós a stare decisis elv meglétét, illetve hiányát nevezi meg vízvázalóként a két jogrendszer között.⁴ De mit jelent a precedens jog vagy precedens rendszer, valamint az ehhez köthető stare decisis elv?

2. Fogalmi alapvetés

A precedens a bíróságoknak azon múltbeli döntéseit takarja, amelyekből az éppen ítélkező bíró jogi szabályokat von ki.⁵ A precedens alkalmazásának érdekessége, hogy nincs néhány mondatban összefoglalva az alkalmazott elv vagy szabály, de azt a teljes terjedelmében közzétett döntés tartalmazza, és a precedenst felhasználó bírónak kell kiolvasnia a szabályt, hogy utána saját ügyére vonatkoztatni tudja. A precedensjog tehát nem a bíró alkotta jog, hanem esetjog: a bíró az elé került eset vizsgálata során tárja fel a precedensben – egy, már ítélt dologban – felbukkanó szabályt, jogot, amely tőle függetlenül és előtte keletkezett, amely az ő hasonló esetére valamilyen szabályt mutat.⁶

A stare decisis elv azt mondja ki, hogy az alsóbb bíróságoknak a precedenst követniük kell, a doktrína a precedensek követésének kényszerét jelenti.⁷ Az elv következetes érvényesítése a 19. században szilárdult meg, ezzel valósítva meg a jogbiztonság követelményét.⁸ A doktrína lényege, hogy amennyiben a korábbi döntést egy olyan bíróság hozta, melynek döntése az adott bíróra nézve kötelező, akkor a bírónak háttérbe kell szorítania saját értékítéletét, ha az előtte fekvő ügy tényállása azonos egy már korábban eldöntött ügy tényállásával.⁹ A stare decisis elv érvényesüléséhez szükséges a bírósági szervezetrendszer hierarchizáltságának pontosítása:

¹ Ötödéves államtudományi szakos hallgató.

² Szabó Miklós: Mi a „precedens”? – Előadások a precedensek szerepéről a magyar joggyakorlatban. *Jogesetek Magyarázata*, (2012), 2. 74-75. 74.

³ Uo. 74.

⁴ Uo. 74.

⁵ Uo. 74.

⁶ Uo. 74.

⁷ Hanák András: A precedenstan az Amerikai Egyesült Államokban. *Jogesetek Magyarázata*, (2012), 2. 77-80. 78.

⁸ Badó Attila: Bevezetés az angol jogrendszerbe. *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Juridica et Politica*, 44. (1993), 1. 14.

⁹ Uo. 14.

mely bírónak mely bíróságok döntéseit kell figyelembe vennie; valamint az esetekről szóló tudósítások rendszerének kialakítása, ahonnan a precedensek megismerhetők.¹⁰

A common law jogrendszer esszenciáját kiválóan megragadja az alábbi két aforizma:

„A törvény élete nem logika, hanem tapasztalat.”¹¹

„A Common Law az igazság örökkévaló és kiapadhatatlan forrása.”¹²

3. Történelmi áttekintés

Angliában a precedens története egyidős a bírói döntések közzétételével, hiszen a döntések nem válhatnak megbízható precedenssé, ha nem publikálják őket. Az Amerikai Egyesült Államok minden vita nélkül vette át Anglia jogrendszerének magját képező elvet, vagyis azt, hogy a bírói precedensek kötelező érvényűek, ezért a precedensjog kialakulásának történetét és annak gyökereit az angol jogfejlődés útján követjük végig, amely négy szakaszra osztható.¹³ Az első korszak 1272 és 1537 közötti időszakra tehető, amelyet az úgynevezett Year Book-kal fémjelezhetünk. A Year Book rendelkezett egyfajta hivatalos jelleggel, azonban leginkább a jogászok és a gyakornokok jegyzeteiként tarthatjuk számon. Ebben az időszakban az egyes esetek a bírói hagyomány részeként foghatók fel, de nem precedensekként.¹⁴ Az 1537 és 1765 közötti bő két évszázadot Edmund Plowden és Edward Coke közleményei határozták meg. Ez időtájt a common law egy szerfölött homályos területnek számított, amelyből Coke a lehető legtöbbet hozta ki. Akkoriban a bírói döntések nem alapultak szisztematikusan a precedensre, mert egyáltalán az sem volt pontosan meghatározva, hogy mit jelent a precedens. A már ítélt ügyekből fakadó érvek nem igazán jelentek meg a tárgyalótermekben. A korábbi döntéseket csak néhány esetben alkalmazták a bírók, akik leginkább nem értettek egyet azokkal, azonban csak ritkán utasítottak el egy-egy korábbi döntést úgy, hogy meg is indokolták, sokkal inkább az volt a jellemző, hogy figyelmen kívül hagyták a már ítélt dolgokat. Edward Coke 1600-ban kezdte összeírni éves közleményét a jogesetokról, amely gyűjtemény egy idő után belső autoritással bírt az igazságszolgáltatás berkeiben, ahogy arra William Blackstone 1765-ben rámutatott.¹⁵

1765-től kezdődően egészen 1865-ig jelölhető meg a harmadik korszak, amely William Blackstone munkásságához köthető, aki összegyűjtötte és rendszerezte a precedenseket. Kommentárok Anglia törvényeihez című művében kifejtette, hogy a törvény doktrínája a precedensek és szabályok követése, kivéve, ha azok kirívóan abszurdak vagy igazságtalanok.¹⁶ Mert habár az azokban foglalt indokok elsőre talán nem egyértelműek, a régmúlt idők iránt érzett tiszteletünk feltételezi, hogy nem megfontolás nélkül cselekedtek – tudniillik azon bírók, akik a precedensként szolgáló döntéseket hozták.¹⁷

Virginia 1606. évi első alapokmánya¹⁸ ugyanazon jogokat és szabadságokat biztosította az amerikai kontinensre emigrálók számára, mintha Angliában maradtak volna. A brit uralkodó

¹⁰ Uo. 15.

¹¹ Oliver Wendell Holmes: *The Common Law*. Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1963. 5.

¹² Alton B. Parker: The Common Law Jurisdiction of the United States Courts. *The Yale Law Journal*, 17. (1907), 1. 1-20. 1.

¹³ John Hanna: The Role of Precedent in Judicial Decision. *Villanova Law Review*, 2. (1957), 3. 367-384. 374.

¹⁴ Uo. 374.

¹⁵ Uo. 375.

¹⁶ William Blackstone: *Commentaries on the Laws of England*. Oxford, Clarendon Press. 1765. I., 63.

¹⁷ Hanna i. m. (13. l.) 368.

¹⁸ First Charter of Virginia (1606) XV. cikk.

ezzel is a kolonizációt igyekezett ösztönözni.¹⁹ Ez a fajta elköteleződés a brit kormányzat gyakorlatában szép lassan elhalványult, de az amerikaiak számára továbbra is fontos maradt, számukra ugyanis a common law jogokkal szemben támasztott igényeik ésszerű magyarázatot nyújtottak arra nézve, hogy miért növekszik egyre jobban az ellentmondás köztük és gyarmati vezetőik – vagyis az angolok – közt. Amikor végleg kinyilvánították függetlenségüket Nagy-Britanniától, döntésüket az „angol jog szabad rendszere”²⁰ védelmének részeként igazolták, ezért amikor az újonnan függetlenné váló államok megalkották saját írott alkotmányaikat, rendkívül készségesek voltak újból megerősíteni Anglia common law-ját, ahogy az a Nagy-Britanniával való szakítás idejében létezett.

A common law-ról alkotott angol és amerikai felfogás azonban már az 1776-os különválás előtt is szétartó volt, ugyanis az amerikaiak arra próbálták használni a jogot és a precedenseket, hogy korlátozzák a kormányzati hatalmat, a brit hatóságok pedig ezen törekvések visszaszorítására igyekeztek. Az amerikaiak szívesen tették magukévá a 17. századi Anglia bíráinak és jogászainak a brit korona elleni tanait, miközben a brit hatóságok az egyre inkább tekintélyelvű uralkodó érveit visszhangozták.²¹ Ennélfogva az amerikaiak a common law egy korábbi felfogását őrizték meg, amelyet leginkább Sir Edward Coke fogalmazott meg Az Angol Törvények Intézete²² című művében, míg az angolok Thomas Hobbes Leviathán-jában kifejezett elvei felé fordultak, amelyeket tanítványa, Jeremy Bentham hirdetett. Hobbes úgy vélte, hogy a törvény olyan parancs, amelynek címzettje olyasvalaki, aki korábban volt engedelmesre kötelezett.²³ A brit parancs-elmélet²⁴ abba az irányba tolta el az angol common law-t, hogy a precedensre úgy tekintsenek mint a bírói jogalkotás egyik formájára, míg az amerikai bírák úgy érezték, hogy kötve vannak a common law indokolásain és bírói precedensein keresztül annak tiszteletéhez és felfedezéséhez, semmint, hogy ők maguk alkossák azokat. Arról szó sincs azonban, hogy megszűnt volna a kölcsönös egymásra hatás Anglia és az Egyesült Államok között a forradalom után, vagy hogy az amerikaiak gyakran folytatnának párbeszédet a precedens common law-ban betöltött szerepéről és a különböző felfogás kialakulásának eredetéről, de ezektől függetlenül a különbségek fennmaradnak. Sir Edward Coke úgy jellemezte a common law-t, mint amely a legkiválóbb férfiak bölcsessége által jött létre a korok váltakozása folytán a hosszú időkre visszanyúló és folyamatos tapasztalat (a jó és igaz ítélete) révén finomodva.²⁵ Coke a jogra az indokolás mesterséges tökéletességeként²⁶ tekintett, amelyet bírák generációi értelmeztek hosszú tanulás és tapasztalat által. A jogot ugyanis nem bizonyos egyének alkották, mert nincs olyan ember, aki bölcsőbb lenne, mint maga a jog.²⁷ William Blackstone, aki szintén nagy hatással volt az amerikai jogra és jogi oktatásra, Coke-hoz hasonlóan fogta fel a precedenst, amely az indokolásban és az angol jogi tradíció tapasztalataiban gyökerezik. Blackstone győztes, illetve elismert országokként tekintett az amerikai gyarmatokra, ebből kifolyólag úgy vélte, hogy az angol common law-nak nincs ott semmiféle fennhatósága. Habár a gyarmatosítók elvei – ami a common law-t illeti – ütköztek Blackstone alapvető tanításaival, az amerikaiak az angol jogásznak a common law-ról adott rendkívül részletes és jól strukturált leírásait kifejezetten hasznosnak találták, amikor

¹⁹ Mortimer N. S. Sellers: The Doctrine of Precedent in the United States of America. *The American Journal of Comparative Law*, 54. (2006), suppl. 1. 67-88. 69.

²⁰ „the free System of English Law”.

²¹ Sellers i. m. (19. l.) 69.

²² *Institutes of the Lawes of England*.

²³ Sellers i. m. (19. l.) 70.

²⁴ Sellers i. m. (19. l.) 70.

²⁵ Calvin's Case (1608) in Coke's Reports. 7 Coke Report 1a, 77 ER 381.

²⁶ „artificial perfection of Reason”.

²⁷ Edward Coke: *Institutes of the Lawes of England*. 1628, First Part, 138.

saját intézményrendszerüket fejlesztették. Blackstone úgy határozta meg a bírói döntéseket mint a szokás meglétének elsődleges és leginkább irányadó bizonyítéka, amely csak adható, mely részét képezi a common law rendszernek.²⁸ Ezt a szabályt tették magukévá a bírák, hogy a korábbi precedensek keretei között mozogjanak, ezáltal elősegítve azt, hogy az igazság mércéje állandó maradjon, és ne az egyes bírák hullámzó meglátásaitól függjön. A bírák esküt is tettek, hogy az ügyeket nem saját belátásuk szerint ítélik meg, hanem az ország ismert joga és szokásai alapján. Blackstone ez alól az „arany szabály” alól egy kivételt említ, amikor a korábbi ítélet egyértelműen ellentmond az indokolásnak. De még ezekben az esetekben is, a bíró nem új jogot alkot, hanem a régit szabadítja meg a tévedéstől. Tehát az elv, amelyet az amerikaiak Blackstone-tól származtattak, az volt, hogy a precedenseket és a szabályokat követni kell, hacsak nem határozottan abszurdak vagy igazságtalanok.²⁹

Coke és Blackstone azt az általános felfogást hagyták örökül az amerikai bírákra, hogy a jog a tapasztalaton keresztül indokolás tökéletessége, ezért amely dolog nem indokolt, nem lehet jog. Ez maradandó hatással bírt az amerikai jogfilozófiára, amely a kezdetektől fogva elvárta, hogy a common law az idővel együtt változik, másképp alkalmazva azt a különböző körülmények közt. A common law rendszer egyik tulajdonsága ugyanis, hogy a körülményekhez, a kényszerhez és az emberek kényelméhez alkalmazkodik, mindezt egy folyamatos és fokozatos változás által, így lényegében ugyanaz marad, ami az alapelveket illeti.³⁰ Ez a régi amerikai felfogás, amely általánosságban a precedens – mint az indokolás és tapasztalat megtestesítője – sérthetlenségéhez ragaszkodott, de igyekezett elkerülni a stare decisis doktrínájának túlzott szigorúságát az egyes esetekben, végig kísérte a 19. századot, miközben a brit common law egyre inkább szigorúbbá és formálissá vált Jeremy Bentham és tanítványai befolyásának köszönhetően.

James Kent, amerikai jogász a következőképp foglalta össze az amerikai common law rendszer lényegét:³¹ a common law legfőbb bizonyítéka a bíróságok döntéseiben nyugszik; az ítélt ügyek precedenssé válnak az analóg tényeken alapuló jövőbeli esetek vonatkozásában; a bírók ezekhez a döntésekhez kötve vannak, hacsak nem bizonyosodik be, hogy a jogot félreértették; mert a közösségnek joga van arra, hogy tevékenyégeit és szerződéseit önmaga szabályozza a jog segítségével; így amennyiben egy szabályt kifejezetten elfogadnak és kihirdetnek, azt nem szabad „háborgatni”, kivéve bírósági fellebbezés vagy felülvizsgálat esetén. Kent kitarthatott amellett, hogy a precedensekben található bírói indokolás csak addig releváns, ameddig feltétlenül szükséges, hogy a kérdést azonnal el lehessen dönteni.

Felmerülhet, hogy az amerikai jogrendszer kialakulásakor milyen mértékben bírtak befolyással a római-germán jogrendszerrel bíró kontinentális Európa Amerikába emigrált nemzetek tagjai. Miért az angolszász fejlődési utat választotta az új kontinens, származtak-e ebből konfliktusok Európa különböző népei között? Kijelenthetjük, hogy az első gyarmatosítók letelepedésekor fennálló jogi igények egy olyan társadalomban, amelyet főként a papok irányítottak, merőben eltért jelenlegi fogyasztói társadalmunktól. A jog fejlődése során megfigyelhető főbb trendek pedig mindig a szélesebb társadalom főbb változásait követik. Például a 18. században a gyarmati jog az angol modellhez látszott visszahajlani. Azalatt a 150 év alatt, amíg a gyarmati időszak tartott, az egymástól eleinte elkülönült kolóniák rengeteg változáson mentek keresztül. Helytelen az az elképzelés, miszerint a kolóniák által használt jog lényegében az angol common law a gyarmati viszonyokhoz igazítva. Ebből kifolyólag az az

²⁸ Blackstone i. m. (16. l.) 69.

²⁹ Sellers i. m. (19. l.) 71.

³⁰ Sellers i. m. (19. l.) 71-72.

³¹ James Kent: *Commentaries on American Law*. New York, Twelfth edition, Boston, 1873. I., 473-477.

állítás sem állja meg a helyét, hogy az angol common law-t alkalmazó kolóniák miatt a gyarmati jog lényegében mindenhol egyforma volt. Ezekkel az elképzelésekkel szemben megállapítható, hogy az egyes kolóniákban a letelepedés és a fejlődés körülményei határozták meg az adott gyarmat saját jogrendszerének kialakulását, ahogy külön-külön valamennyi gyarmat sajátos politikai és társadalmi rendszereket hozott létre. A földrajzi elkülönülés, a letelepedések időpontja és karakterisztikája, a külső ellenőrzés vagy felügyelet hiányának foka mind-mind elősegítette azt, hogy lényegében 13 különböző jogrendszer alakuljon ki.³² Valamennyi gyarmatnak különböző forrásokból épült fel a saját jogrendszere, például az úgynevezett népi törvényekből, az angol jog azon élő aspektusaiból, amelyeket a gyarmatosítók magukkal hoztak vagy azokból a normákból és gyakorlatokból, amelyek az egyes gyarmatokon fejlődtek ki, így igazodva az új, speciális igényekhez, helyzetekhez. Habár az egyes kolóniák az eltérő feltételek miatt különböztek egymástól, megfigyelhető néhány alapvető hasonlóság is, mint például az angliai kontroll gyenge volta vagy a társadalmi és gazdasági élet nyitottsága. Az amerikai jog alapja kétségkívül az angol tradícióból ered, azonban egyedivé nőtte ki magát, eltérő módon az egyes gyarmatokon, de általánosságban ugyanabba az irányba haladva. A kiinduló kérdésre visszatérve elmondható, hogy az amerikai gyarmatosításkor megszilárduló jogrendszer milyensége tekintetében nem alakult ki konfliktus a telepesek között, hanem egy sajátos fejlődési utat követhetünk végig az elkülönült kolóniáktól a jelenlegi amerikai jogig.

4. Az Egyesült Államok bírósági rendszere

A precedens kiépülése történelmi távlatokban történő áttekintése után fontosnak tartom bemutatni a jelenleg működő rendszer sajátosságait az amerikai bírósági szervezet ismertetésén keresztül.

Az Egyesült Államok Alkotmánya két olyan alapvető fogalmat tartalmaz, amelyek alapvetően meghatározzák a bírósági rendszer felépítését. Az egyik alapelv a hatalmi ágak elválasztása, a másik pedig a föderalizmus. Az első alapelvből következik, hogy a szövetségi bírósági rendszer kiegyensúlyozza a törvényhozó és a végrehajtó hatalmi ágat azáltal, hogy a törvények és a végrehajtási rendeletek, szabályok alkotmánynak való megfelelését vizsgálja. A föderalizmus alapvetően kifolyólag az Egyesült Államokban úgynevezett kettős bírósági rendszer működik, ahol meg kell különböztetnünk egymástól a szövetségi és a tagállami bírósági szintet. Mindkettő szint rendelkezik alsófokon eljáró bíróságokkal, fellebbviteli bíróságokkal és végső fokon eljáró bíróságokkal. A rendszert még bonyolultabbá teszi, hogy a tagállami és a szövetségi bíróságok néhány esetben fedik egymást, ráadásul nincs két egyforma felépítésű állam, ami a bírósági rendszereiket illeti.³³ A szövetségi bírósági rendszer legalsó fokán a kerületi bíróságok találhatók. Ezek a bíróságok földrajzilag régiókba tagozódnak, amely régiókban egy-egy fellebbviteli bíróság található. Végső fokon az Alkotmány III. cikkelyében meghatározott Legfelső Bíróság áll. Az egyes államok saját maguk állapíthatják meg bírósági szervezeteik felépítését, ezért – ahogyan azt korábban említettem – nincs két teljesen egyforma állam, de egy általános sémába valamennyi beleilleszthető. Alsófokon a korlátozott hatáskörrel rendelkező bíróságok járnak el, a második szinten pedig az általános hatáskörű bíróságok állnak. Ezekben belül vannak úgynevezett speciális és a kiskorúak ügyében ítélező bíróságok. A másodfokon eljáró fellebbviteli bíróságok felülvizsgálati bíróságokként

³² George Lee Haskins: *Law and Authority in Early Massachusetts: A Study in Tradition and Design*. New York, Macmillan Company, 1960. 6.

³³ Bureau of International Information Programs, United States Department of State. *Outline of the U.S. Legal System*. 2004. <https://courses.lumenlearning.com/amgovernment/chapter/the-dual-court-system/#footnote-100-1> (2021. 12. 30.)

működnek, sőt néhány államban középfokú fellebbviteli bíróságok is találhatóak. Valamennyi állam bírósági szervezetének a csúcán egy-egy legfelső bíróság áll. A szövetségi Legfelső Bíróság elé két úton kerülhetnek az ügyek: a tagállami kerületi bíróságoktól vagy a szövetségi fellebbviteli bíróságoktól (ahová a szövetségi kerületi bíróságoktól érkeznek az ügy), illetve az államok legfelső bíróságaitól, amennyiben az eset lényeges szövetségi kérdést érint.

Ahhoz, hogy egy precedens kötő erővel bírjon egy adott ügyben, ahhoz egyrészt szükséges, hogy az hasonló tények esetében alkalmazott hasonló jogi szituációt tartalmazzon, mint amelyet az ítéendő dolog takar, másrészt fontos feltétel, hogy a precedens ugyanazon bíróság vagy a hierarchiában felette lévő bíróság – akihez úgy gondolja, hogy az adott ügy tartozik – alkotta. Ahogy azt az előző fejezetben bemutattam, a szövetségi bírósági rendszer három szintből épül fel, valamint az államok bírósági rendszere is többszintű. Amennyiben meghatározott hatásköri követelmények teljesülnek, a szövetségi Legfelső Bíróság felülvizsgálhatja az államok legfelső bíróságainak döntéseit. A szövetségi kerületi bíróságok a Legfelső Bíróság és a régiójuk szerinti szövetségi fellebbviteli bíróságok által alkotott precedenseket követik. A fellebbviteli bíróságok saját precedensüket, illetve a Legfelső Bíróságét követik, de a más körzetekben lévő fellebbviteli fórumok döntéseihez is ragaszkodniuk szükséges. Egy bíróság akár olyan precedens is követhet, amely egyébként nem kötné, ha annak indokolása kellően okszerű és nincs más olyan kötő erővel bíró döntés, amellyel az konfliktusban állhat.

Az Egyesült Államokban szükséges egymástól megkülönböztetnünk a kötő erejű (binding) és a meggyőző (persuasive) autoritással rendelkező precedenseket.³⁴ A kötő erejű, vagy más néven kötelező precedens olyan esetekre és szabályokra utal, melyeket a bíróságnak kötelező követni, mert azok kötik a bíróságot. Míg a meggyőző autoritású precedens azon eseteket és szabályokat takarja, amelyeket a bíróság követhet, de nem kötelessége követni. Ahhoz, hogy egy amerikai bíró képes legyen eldönteni, hogy a bíróságnak követnie kell-e egy korábbi esetben ítéletet, két alapvető kérdést szükséges megválaszolni: 1) a bíróság előtt lévő aktuális ügyben található jogi kérdéseket a szövetségi jog vagy az adott állam joga szabályozza-e; 2) melyik bíróság előtt van az ügy.

A válasz megfogalmazásakor fontos figyelembe venni, hogy a felsőbb bíróságok döntései kötik az alsóbb bíróságokat; hogy a Legfelső Bíróság kivételével a szövetségi bíróságok csak más szövetségi bíróságokat kötnék, de az államok bíróságait nem; valamint, hogy az adott állam bíróságainak döntései csak ugyanazon állam bíróságait kötik.

A vertikális kötőerő mellett szövetségi állam lévén a horizontális kötőerő is megjelenik. Ha a horizontális szinten azonos súllyal rendelkező bíróságok döntései között ellentmondás mutatkozik, akkor ebben az esetben a felsőbíróság dönt.³⁵

Felmerülhet a kérdés, hogy eltérhet-e a bíró a kötő erővel bíró precedenstől? Ha igen, ennek milyen feltételei vannak? Ha a lényeges és releváns tények eltérnek a bíró előtt fekvő ügytől, akkor eltekinthet a precedens alkalmazásától. Ebben az esetben a bíró az úgynevezett distinguishing folyamatát viszi véghez, ugyanis megkülönbözteti ügyét a precedenstől. Amennyiben a tények valóban eltérnek egymástól és a bíró érvelése meggyőző a precedens figyelmen kívül hagyását illetően, akkor a precedens egyik lényegi elemének, a precedens

³⁴ Robyn Painter – Kate Mayer: *Which court is binding? Binding vs. persuasive cases.* <https://www.law.georgetown.edu/wp-content/uploads/2018/07/Which-Court-is-Binding-HandoutFinal.pdf> (2021. 12. 30.)

³⁵ Hanák i. m. (7. l.) 78.

folyamatos és fokozatos változásának, fejlődésének lehetünk tanúi. Előfordulhat azonban olyan eset is, amikor egy adott ügy és a releváns precedens között rendkívül nagy a különbség, emiatt a precedens alkalmazása észszerűtlen volna. Ilyenkor az ügyben ítéletet hozni kívánó bíróság feletti fórum az overruling eszközéhez nyúl, és felülbírálja, illetve módosítja a precedenst.

5. Precedens a gyakorlatban

Az amerikai precedensrendszer működési mechanizmusára világítok rá ebben a részben az alábbi kettő, az alkalmazott alapelvet tekintve összefüggő jogeset bemutatásával.

Gregory Johnson³⁶ a Reagan-adminisztráció elleni demonstrációban vett részt 1984-ben. A tüntetés vége felé Johnson felgyújtott egy amerikai zászlót, és miközben a lobogó lángokban állt, a tömeg azt skandálta, hogy „Amerika, a piros, a fehér és a kék, rád köpünk.” Habár Johnson tette nem okozott fizikai sérülést, a jelenlévő tanúk egy része mélységesen megbotráncozott a zászlóégetés miatt. Johnsont később őrizetbe vették köztisztelennek örvendő tárgy megszenteltetésének vádjával, majd egy texasi állami bíróság bűncselekmény elkövetése miatt egy év börtönbüntetéssel és 2,000 dollár pénzbírsággal sújtotta. 1986-ban Texas állam ötödik kerületének fellebbviteli bírósága ítéletében megerősítette Johnson bűnösségét, de két évvel később az állam büntetőügyi fellebbviteli bírósága az ellenkezőjét mondta ki, véleménye szerint ugyanis a zászlóégetés az első alkotmánymódosítás által védett úgynevezett szimbolikus beszéd (symbolic speech). Az eset végül a Legfelső Bíróság elé került. A Bíróság többek között azt a kérdést tette fel, hogy Texas állam azon érdeke, hogy a zászlót mint a nemzeti egység szimbólumát megőrizze, igazolja-e Johnson elítélését. A Bíróság a *Street v. New York* ügyre hivatkozott, ahol kimondta, hogy egy állam nem büntethet meg egy személyt amiatt, mert kritikus szavakkal illette a zászlót, valamint a *West Virginia Board of Education v. Barnette* ügyre, amelyben megállapította, hogy egy állam nem kényszeríthet ki olyan magatartást, mely a zászló iránti tiszteletre sarkall. Ezen eseteket alapul véve hangsúlyozta a Bíróság, hogy „precedenseinkben semmi sem utal arra, hogy egy állam a zászlóról alkotott saját meggyőződését támogathatja azáltal, hogy megtilt a zászlóhoz kapcsolódó bármiféle megnyilvánulást”. Döntését azzal indokolta, hogy amennyiben a kormányzat szabná meg, hogy az egyes szimbólumokat milyen üzenetek közlésére lehetne használni, olyan területre lépne, amelynek nincsenek felismerhető vagy igazolható határai. A döntés megerősítette, hogy „ha van olyan kőbe vésett alapelv, amely az első alkotmánymódosítást erősíti meg, az az, hogy a kormányzat nem tilthatja meg csupán amiatt egy meggyőződés kifejezését, mert a társadalom azt önmagában sértőnek és ellenszenvesnek tartja.” A Legfelső Bíróság 5-4 arányú döntésével végül megerősítette Texas állam büntetőügyi fellebbviteli bíróságának az állami és az ötödik kerületi fellebbviteli bírósággal ellentétes ítéletét. Az eset jelentőségét mutatja, hogy azóta több ügyben is hivatkozási alapként szolgált, mint például a következő esetben is.

2020. április 15-én a Washington League for Increased Transparency & Ethics (WASHLITE) kábeltelevízió szolgáltatást igénybe vevők képviselőivel együtt panaszt nyújtott be a Fox Corporation, a Fox News Network, a Fox Business Network és a Fox egyéb vállalataival szemben.³⁷ A felperesek azt állították, hogy 2020 februárjában és márciusában az alperes

³⁶ Texas, *Petitioner v. Gregory Lee Johnson*. 491 U.S. 397. 109 S.Ct. 2533. 105 L.Ed.2d 342. No. 88-155.

³⁷ *Washington League for Increased Transparency and Ethics, a Washington non-profit corporation; John Doe and Jane Doe 1-1,000 v. Fox Corporation, a Delaware corporation; Fox News Network, LLC, a Delaware corporation d/b/a Fox News Channel; Fox Business Network, a for profit company d/b/a Fox Business; John Moe and Jane Moe, 1-100. NO. 20-2-07428-4 SEA.*

műsoraiban szereplő házigazdák és meghívott vendégek a koronavírust hamisan álhírként állították be, és valótlannal lebecsülték a COVID-19 veszélyeit. A WASHLITE és a fogyasztók képviselői továbbá azt nyilatkozták, hogy a Fox ezen megtévesztő és más hangsúlyozó kijelentései hozzájárultak a közegészségügyi krízishez, hiszen a hírcsatornák nézői nem tettek meg a szükséges lépéseket, hogy megvédjék magukat a vírustól. Állították, hogy a megtévesztő hírek közlésével a Fox megsértette a fogyasztóvédelmi törvény azon rendelkezését, amely jogellenesnek nyilvánítja a tisztességtelen vagy megtévesztő tevékenységeket, gyakorlatokat bármilyen kereskedelmi vonatkozásban. A felperesek azt kérték, hogy a bíróság ítéletében tiltsa meg a Foxnak, hogy téves információkat tegyen közzé a COVID-19-cel összefüggésben, és utasítsa az alperest valamennyi hamis és/vagy megtévesztő állításának speciális visszavonására. A Legfelső Bíróság a Texas v. Johnson esetre utalva többek között azt is megállapította, hogy a szólás megtiltása észszerű és helyénvaló lehet, de ismét az első alkotmánymódosítás kőbe vésett alapelvére mutatva rá, kimondta, hogy a kormányzat nem tilthatja meg csupán azért egy meggyőződés szabad kifejezését, mert az a szélesebb társadalom nemtetszését vonja maga után.

6. Záró gondolatok

Összegzésként elmondható, hogy az Amerikai Egyesült Államok common law jogrendszerben elfoglalt helye az eltérő jogtörténeti és jogfilozófiai fejlődés következtében speciális. Ezt a kivételes helyzetet teszi még inkább különlegesebbé az a tény, hogy a szövetségi szint és az egyes államok nagyfokú önállóságából fakadó kettőség a bírósági szervezetet is párhuzamossá teszi. Az amerikai bírósági rendszerben ebből kifolyólag a precedensek kötő erejének vizsgálatánál nem csak a vertikális, hanem a horizontális viszonyok is fontos szerepet kapnak az egyes bíróságok vonatkozásában. Ahogy a bemutatott, konkrét jogeseteken keresztül is láthattuk, nem csak a szűken értelmezett jogi tények analóg megléte veti fel a precedenshez való ragaszkodás szükségességét, hanem a hasonló alapelvek megállapítása is. Ezek az alapelvek áthatják az amerikai bírói joggyakorlatot, megerősítik és még hitelesebbé teszik a bíró által megfogalmazott indokolást, amely a precedens kulcselemeként elősegíti a common law jogrendszer és a precedensek folyamatos és fokozatos változását, fejlődését.

Felhasznált irodalom

- Badó Attila: Bevezetés az angol jogrendszerbe. *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Juridica et Politica*, 44. (1993), 1.
- Blackstone, William: *Commentaries on the Laws of England*. Oxford, Clarendon Press. 1765, First Part.
- Coke, Edward: *Institutes of the Lawes of England*. 1628, Part I.
- Hanák András: A precedenstan az Amerikai Egyesült Államokban. *Jogesetek Magyarázata*, (2012), 2. 77-80.
- Hanna, John: The Role of Precedent in Judicial Decision. *Villanova Law Review*, 2. (1957), 3. 367-384.
- Haskins, George Lee: *Law and Authority in Early Massachusetts: A Study in Tradition and Design*. New York, Macmillan Company, 1960.
- Holmes, Oliver Wendell: *The Common Law*. Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1963.
- James Kent: *Commentaries on American Law*. New York, Twelfth edition, Boston, 1873. I.

- Painter, Robyn – Mayer, Kate: Which court is binding? Binding vs. persuasive cases. <https://www.law.georgetown.edu/wp-content/uploads/2018/07/Which-Court-is-Binding-HandoutFinal.pdf> (2021. 12. 30.)
- Parker, Alton B.: The Common Law Jurisdiction of the United States Courts. *The Yale Law Journal*, 17. (1907), 1. 1-20.
- Sellers, Mortimer N. S.: The Doctrine of Precedent in the United States of America. *The American Journal of Comparative Law*, 54. (2006), suppl. 1. 67-88.
- Szabó Miklós: Mi a „precedens”? – Előadások a precedensek szerepéről a magyar joggyakorlatban. *Jogesetek Magyarázata*, (2012), 2. 74-75.

Sárdi Adrienn¹

Az új Polgári Törvénykönyv előkészítése és a szerződés érvénytelensége

1. Bevezetés

Az alábbiakban a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) és a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (régis Ptk.) összehasonlítását járja körül a dolgozat, a szerződés érvénytelenségével összefüggő változások tekintetében.

Kezdetben a téma főbb fogalmai (szerződés, érvénytelenség) lesznek meghatározva, majd a régi és a jelenleg hatályos Ptk. közötti jogdogmatikai megközelítésben, a szerkezeti felépítésben fellelhető különbségeik, végül egy-egy jogeseten keresztül a konkrét változások jutnak majd bemutatásra.

A következőkben Vékás Lajos egy gondolatát idézem, amelynek tükrében választ lehet adni arra, hogy miért volt szükség a Ptk. megalkotására. A válaszomban nagy hangsúlyt fektetek a bírói joggyakorlat szerepére, amely számos olyan, jól működő rendszernek ágyazott meg, amelyet érdemes volt jogszabályi szinten is érvényre juttatni.

„Időszerű-e még a kodifikáció, a törvénykönyv-alkotás, a jogi normák racionálisan tervezett, összefüggő rendszerbe foglalása?”¹

2. Fogalmi meghatározások

A bevezetés kapcsán szükséges tisztázni néhány alapvető fogalmat, mint például azt, mit értünk szerződésen, illetve mit értünk érvénytelenség alatt. Szerződés a felek egybehangzó jognyilatkozata, amelyből kötelezettség keletkezik a szerződésben foglalt szolgáltatás teljesítésére és jogosultság is keletkezik ezen, szolgáltatás követelésére. Általános értelemben az érvénytelenség egy jogi műszó.² Konkrétan egyik Ptk. sem definiálja kifejezetten az érvénytelenség fogalmát, azonban a Ptk. meghatározása lényegében összegzi az érvénytelenség jellemzőit. Az érvénytelenség elsősorú jellemzője, hogy a szerződés célját, vagyis egy adott joghatás kiváltását lehetetleníti el.³

Az alábbiakban az érvénytelenség több fajtáját mutatom be. Egyik a semmisség, míg a másik a megtámadhatóság. A semmisség általános értelemben azt jelenti, hogy az adott szerződés érvénytelenségére határidő nélkül, bárki hivatkozhat.⁴ A megtámadhatóság ezzel szemben azt jelenti, hogy a szerződés érvénytelenségét csak az erre jogosult a törvényben megjelölt

¹ Ötödéves államtudományi szakos hallgató.

² Vékás Lajos: *Az Új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései*. Budapest, HVG-ORAC, 2001. 16.

³ Az érvénytelenség jogkövetkezményeinek alkalmazhatósága kölcsönszerződéseknél (A Kúria joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleménye). https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeney_i.pdf (2021. 11. 26.)

⁴ Uo.

⁵ Ptk. 6:88. § (3) Ha e törvény eltérően nem rendelkezik, a szerződés semmisségére az hivatkozhat és a szerződés semmisségével kapcsolatos peres eljárást az indíthat, akinek ehhez jogi érdeke fűződik vagy akit erre törvény feljogosít.

határidőn belül a bíróság előtt támadhatja meg. A semmisség és a megtámadhatóság jogkövetkezményei azonosak.⁵

3. A régi Ptk. és a Ptk. közti különbségek általában - a kutatás eredményei⁶

A Ptk. és a régi Ptk. megfogalmazásában, gondolatmenetében jelentős eltérések tapasztalhatóak. A két Ptk. szabályozása közti eltérés vizsgálata során egészen az alapelvekig kellett visszanyúlni.

A szerződés érvénytelenségével kapcsolatos elsőszámú alapelv az úgynevezett jogalap nélküli gazdagodás tilalmának elve. Ezen alapelv eltérően van meghatározva, illetve értelmezve mind a régi Ptk., mind pedig a Ptk. vonatkozásában. Az eltérő meghatározás elsősorban abban nyilvánul meg, hogy a Ptk. kifejezetten a jogalap nélküli gazdagodást állítja az érvénytelenség egyik sarokkövének. Az új jogalapokra való helyezés már magának a Ptk.-nak a törvénytervezetéből is kiderült.⁷ Fontosnak tartom azonban kihangsúlyozni, hogy a szerződés érvénytelenségénél csak alaptalan gazdagodásról beszélünk, ez nem teljes mértékben egyezik meg a jogalap nélküli gazdagodással. Utóbbi ugyanis egy önálló kötelemfakasztó tényállás.⁸

A dolgozat a későbbiekben részletesen fog foglalkozni a tévedéssel, így ennek kapcsán néhány alapvetet szeretnék itt ismertetni. Az egyik ilyen elv például a jóhiszeműség elve, vagyis, hogy szándékosan nem lenne szabad megtéveszteni a másik felet. A megtévesztő vagy elhallgatott információk ugyanis gátolják a kölcsönös együttműködést, ezzel egyoldalúságot, egyoldalú előnyszerzést eredményeznek. További szerződési alapelv, hogy a felek a szerződés tartalmát megismerjék, ezáltal is kiküszöbölve azt, hogy a szerződő fél megtévesztés áldozatául essen.

A két Ptk. közti eltérés egy alapvető különbsége – értelemszerűen – a szerkezeti felosztás. A Ptk. felépítésében az érvénytelenség nem konkrét, de tartalmi meghatározása után sorra veszi az érvénytelenség két fajtáját (a már fentiekben kifejtett semmisséget, megtámadhatóságot). Ezt követik az érvénytelenségi okok, végül maguk az érvénytelenség jogkövetkezményei. Ezen újfajta logikus felépítés a jogértelmezést is nagyban segíti.

4. Érvénytelenség – kitekintés a semmisség és megtámadhatóság jogintézményeire

Magával az érvénytelenséggel kapcsolatos főbb eltérések abban nyilvánulnak meg, hogy a korábbi Ptk.-hoz képest az Ptk.-ban kibővültek a semmisséggel összefüggő szabályok és jelentős változások következtek be a megtámadhatósággal, a megtámadhatósági joggal kapcsolatban. A sokrétű változások ellenére azonban az érvénytelenségi jogkövetkezményekben került sor legnagyobb arányban változásra.⁹

Az érvénytelen szerződés olyan hibában szenved, amely hiba megakadályozza a szerződés teljesülését. A szerződéssel kapcsolatos hibák tekintetében azonban elmondható, hogy több

⁵ V. Könyv: Kötelmi Jog Második rész A szerződés általános szabályai. *Polgári Jogi Kodifikáció*, (2007), 3. 3-15. 3.

⁶ Új Ptk. Véleményező Testület állásfoglalása, www.lb.hu/hu/ptk?&body_value=&page=1 (2021.03. 01.).

⁷ Wellmann György: A szerződés érvénytelenségének szabályozása az új Polgári Törvénykönyvben. *Jogtudományi Közlöny*, (2014), 2. 61-70. 61.

⁸ Kiss Gábor – Sándor István: *A szerződések érvénytelensége*. Budapest, HVG-ORAC, 2014. 49.

⁹ Menyhárt Ádám: *A tévedés a szerződések körében*. Doktori Értekezés, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2012. 5.

vonatkozásban is lehet hibáról beszélni. Az érvénytelenséget eredményező hiba egy olyan szerződési hiba, mely lehet egy, a szerződés megkötése, a szerződéskötés során felmerülő hiba. A semmisség kapcsán a legnagyobb eltérés a két Ptk.-ban a semmisség jogintézményét igénybe vevő személyek körére vonatkozik. A semmisségre hivatkozni jogosult személy a régi Ptk. szerint bárki lehetett, azonban az Ptk. meghatározása értelmében az hivatkozhat a szerződés érvénytelenségére, akinek ahhoz jogos érdeke fűződik. További eltérés a két Ptk. viszonyában, hogy a Ptk. új jellemzőket is fűz a semmisséghez. Egy ilyen új jellemző a Ptk.-ban, hogy a semmisséget a bíróság hivatalból is észlelheti. Összességében a fő különbség tehát a régi Ptk. és a Ptk. között, hogy ki kezdeményezheti a megállapodást.

A jelentős változások ellenére, azonban közös jellegek is megmaradtak a két Ptk.-ban. A semmisség tekintetében hasonlóság, hogy mindkét Ptk. a semmisséget nem köti határidőhöz.

Kiindulópontot jelent, hogy a megtámadás a semmisséggel ellentétben határidőhöz kötött. Megtámadás esetében egy egyéves elévülési idő áll rendelkezésre. Ez az egyéves határidő mindkét Ptk. esetében megegyezik, az újdonság, azonban a határidő számításában mutatkozik. A régi Ptk. szabálya alapján a megtámadási idő az egyes érvénytelenségi okok függvényében eltérően alakul, ezzel szemben a Ptk. szabályai szerint a megtámadási határidő a szerződés megkötésének időpontjával kezdődik.

5. Érvénytelenségi okok¹⁰

Az érvénytelenségi okok tekintetében három csoportot különíthetünk el a szakirodalom szerint.¹¹ Az első csoportot a szerződési akarat hibái alkotják. A szerződési akarat hibája lényegében a szerződő fél szerződés megkötésére irányuló állapotára utal. Elsősorban a tisztességtelen fogyasztói szerződéseknél gyakori az olyan eset, hogy az adott termék egy-egy lényeges jellemzőjét elhallgatják, esetleg olyan tulajdonságokkal ruházták fel az adott terméket, amivel valójában nem is rendelkezik. Az ilyen befolyást gyakorló tényezők hatására az információs hátrányban lévő szerződő fél, ha valójában birtokában lenne a tényleges, valós információknak, akkor valószínűsíthető, hogy nem kötötte volna meg a szerződést. Azon esetet, amennyiben csak szimplán információs hátránybeli akarati hibáról van szó, tévedésnek nevezzük. A tévedésnek egy tudatosságot feltételező változata a megtévesztés, (ez az az eset, amikor a szerződő fél tudatában van a valós információknak, de azt szerződő partnere elől elhallgatja, vagy szándékosan valótlan információkat állít), amely szintén akarati hiba. Az akarati hibák sorába soroljuk még többek között a jogellenes fenyegetést, illetve a színlelt szerződést. A színlelt szerződés azt jelenti, hogy a felek akarata valójában más joghatás kiváltására irányul, mint ahogyan azt a szerződésbe foglalták. A felek lényegében leplezik valódi szándékukat.

Emellett az akarati hibákat még további csoportokba lehet osztani aszerint, hogy milyen jogkövetkezmény fűződik hozzájuk. Bizonyos akarathibák „csak” a szerződés megtámadhatóságának jogalapját adják (pl. tévedés), más akarathibák azonban semmisséget, úgynevezett abszolút érvénytelenséget eredményeznek.

Az érvénytelenségi okok második csoportját adják a szerződés alaki hibái.¹² Ezen hibák ténylegesen a formaiságra, vagyis a szerződés alaki elemeire szorítkoznak. A harmadik

¹⁰ Uo. 5.

¹¹ Uo. 129.

¹² A csoportosítás Wellmann György tanulmánya alapján készült. Wellmann i. m. (8. l.) 63.

érvénytelenségi ok körébe a célzott joghatás hibái tartoznak¹³. A célzott joghatás hibáját jelenti, ha például a szerződést jogszabály megsértésével vagy annak megkerülésével kötötték. Az ilyen, úgynevezett tilos szerződésnek léteznek külön altípusai is. A tilos szerződések csoportjába tartozik az uzsorás szerződés is, azonban fontosnak tartom kihangsúlyozni, hogy a tilos szerződések a Ptk. 6:59. §-ában¹⁴ lévő érvénytelenségi ok alá eső esetek.

6. Kis kitekintés a fogyasztói szerződésekre

A fogyasztói szerződés fogalmát a Ptk. nem határozza meg, azonban a régi Ptk. 685. §-ának e) pontja konkrét definíciót adott, amelynek értelmében: „*az a szerződés, amely fogyasztó és olyan személy között jön létre, aki (amely) a szerződést gazdasági vagy szakmai tevékenysége körében köti; a törvény jótállásra és kellékszavatosságra vonatkozó szabályai alkalmazásában az a szerződés minősül fogyasztói szerződésnek, amelynek tárgya ingó dolog, kivéve a villamos energiát, a - tartályban, palackban vagy egyéb módon korlátozott mennyiségben vagy meghatározott űrtartalommal ki nem szerelt - vizet és gázt, továbbá a végrehajtási eljárás vagy más hatósági intézkedés folytán eladott dolgot, valamint az olyan árverésen eladott használt dolgot, amelyen a fogyasztó személyesen részt vehet (fogyasztási cikk)*”.

Véleményem szerint a szerződés akarati hibáival szorosan összefüggenek – és egyben egy jól látható eltérés is a két Ptk. szabályozásában – a fogyasztóvédelmi rendelkezések. A Ptk. szerint különös védelmet kell fordítani a fogyasztó irányába a fogyasztói szerződések megkötése során. Ennek az az oka, hogy – a szerződés akarati hibáiból eredeztethető – tájékoztatási, információs különbségek a fogyasztói szerződések tekintetében érezhetőek a leginkább. A fogyasztó a legtöbb esetben ugyanis információs hátrányban van a másik szerződő félhez képest. Lényegében az információs hátrányból eredően a fogyasztó gyengébb pozícióba kerül, emiatt szükséges a fogyasztót kiemelten védeni. Ezen elgondolás a Ptk.-ban úgy jelenik meg, hogy számos, a fogyasztó számára hátrányos szerződési feltétel a szerződés érvénytelenségét eredményezi. Többek között ilyen feltétel, a fogyasztónak a jogszabályban megállapított jogairól való lemondó nyilatkozata. A fogyasztói vonatkozások az akarati hibával való átfedés mellett szorosan kötődnek még a tisztességtelen szerződési feltételekhez.¹⁵

7. Tévedés

Véleményem szerint a tévedés áll a szerződés akarati hibái között az első helyen, ugyanis a többi akarati hiba a tévedés tényéből következik, vagy legalábbis ahhoz szorosan kapcsolódik. Nézőpontom szerint akkor beszélünk tévedésről, ha a szerződő fél valamely információ birtokában vagy annak hiányában kötötte meg a szerződést. (A meghatározásban szereplő információ alatt az adott áru vagy szolgáltatás lényeges jellemzőit, például ár, mennyiség stb. értem.) Ahhoz azonban, hogy megállapítható legyen jogszabály szerint a tévedés mint érvénytelenségi ok, két feltétel legalább egyikének teljesülése szükséges. Ezen két feltétel egyike, hogy a tévedést a másik fél idézze elő, míg a másik feltétel – a Ptk. megfogalmazása

¹³ A csoportosítás Wellmann György tanulmánya alapján készült. Uo.

¹⁴ 6:59. § [Szerződési szabadság]

(1) A felek szabadon köthetnek szerződést, és szabadon választhatják meg a másik szerződő felet.

(2) A felek szabadon állapíthatják meg a szerződés tartalmát. A szerződéseknek a felek jogaira és kötelezettségeire vonatkozó szabályaitól egyező akarattal eltérhetnek, ha e törvény az eltérést nem tiltja.

¹⁵ Forrás: http://projektjeink.birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/ptk_e_learning/ptk8/lecke6_lap2.html (2021. 04. 16.)

szerint – ha a szerződő másik fél felismerte vagy felismerhette volna, hogy a szerződő fél tévedésben van.¹⁶

A tévedés magját általában az adja, hogy a szerződéskötés során a másik fél hiányos, téves információkat ad, vagyis az információs hiány, a nem megfelelő tájékoztatásban rejlik a tévedés alapja. Fontos azonban kihangsúlyozni, hogy tévedésről nem csak az egyik fél oldaláról beszélhetünk. Előfordulhat, hogy a szerződés megkötése során mindkét fél tévedésben volt, a szerződéshez kapcsolódó jelentős tény tekintetében. Az ilyen eseteket, amikor mindkét szerződő fél tévedésben volt nevezük közös téves feltevésnek.¹⁷

Mielőtt tovább haladnék a témakifejtésben szükségesnek tartom elhatárolni a tévedés, illetve a megtévesztés fogalmát, ugyanis a kettő könnyen összemosódhat. A megtévesztés egyfajta szándékosságot (véleményem szerint akár rosszhiszeműséget is) feltételez, és általában az értékesítő oldalán jelentkezik. Lényegében a megtévesztő fél hamis vagy féligaz információkkal akarja megtéveszteni szerződő partnerét. Ezzel szemben a tévedés mindkét oldalon, habár gyakrabban a vevő oldalán jelentkezik. A tévedő fél a szerződés megkötésekor valamely lényeges körülmény tekintetében tévedésben volt.¹⁸

Tévedésről mind ténybeli, mind jogi tévedés esetén beszélhetünk. A tévedés kapcsán szükséges azonban kiemelni, hogy a bírói joggyakorlatban (például BH2014. 177.) a tévedés elsősorban ténybeli tévedésre vonatkozik. Lényegében ez azt jelenti, hogy más lesz a szerződés közvetlen vagy közvetett tárgya, mint amire azt a szerződő fél meg akarta kötni.

A szerződés tartalmában való tévedés véleményem szerint a legösszetettebb kérdés. A tartalmi tévedés ugyanis azt jelenti, hogy a szerződés mást tartalmaz, mint ahogyan azt a szerződő fél meg kívánta volna kötni. Lényegében tehát más lett a szerződés tartalma, mint ahogyan azt a szerződő fél vagy felek kívánták.

A ténybeli tévedésnek további szerves részét képezi a felek szerződés tárgyában, alanyában való tévedése is.¹⁹ Az alanyra vonatkozó tévedés azt jelenti, hogy nem azzal a személlyel került sor a szerződés megkötésére, akivel a szerződő fél kívánta volna. Erre jó példa az az eset, amikor vásárolni szeretnénk egy terméket, és abban a feltevésben vagyunk, hogy a valódi tulajdonostól, eladótól vásárolunk, és csak utóbb derül ki, hogy mégsem. Egy megtörtént eset volt a lopott személygépkocsi adásvétele²⁰. A jóhiszemű szerződő fél abban a téves feltevésben volt, hogy az autó tulajdonosától vásárolt, és csak utóbb derült ki, hogy az autó lopott volt és ráadásul még a valódi tulajdonos keresteti is gépjárművét.

A tévedés kapcsán az egyik legfontosabb jellemzőről azonban még nem esett szó: a tévedés jogintézménye szubjektív feltételeket, tényeket határoz meg. Azonban honnan lehet tudni, hogy melyek azok a tények, amelyek a tévedést előidézik? Például, ha egy online webshopban vásárol valaki egy piros színű kávéfőzőt, azonban a piros színű termék elfogyott, így a webshop egy ugyanolyan funkciójú, de zöld színű kávéfőzőt küld kézhez, miközben a vásárló a piros színűért fizetett, akkor tévedésbe esett-e a vásárló? A válasz a tévedés tartalmi jellegében rejlik. A tévedésnek ugyanis az a lényege, hogy tévedésről csak akkor beszélünk, ha az lényeges

¹⁶ Menyhárt i. m. (10. lj.) 18.

¹⁷ Wellmann i. m. (8. lj.) 64.

¹⁸ Ptk. 6:90. §.

¹⁹ Kriston Edit – Sági Edit: *Érvénytelenség és hatálytalanság a polgári jogban*. Miskolc, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztésért, 2019. 17.

²⁰ OBH 6853/1997.

körülményben következik be. Na de mikor lényeges egy körülmény? A tévedés olyan esetben tényleges, amikor az adott áru vagy szolgáltatás egy lényeges jellemzőjével kapcsolatban merül fel a tévedés. Tehát ilyen esetekben, ha a szerződő fél ismeri a valódi jellemzőit az adott árunak vagy szolgáltatásnak, akkor nem köti meg a szerződést. A tévedés alapjául szolgáló feltevés vonatkozhat mind múltbeli, mind jövőbeni eseményre. Előbbi téves feltételezés, utóbbi meghiúsult várakozásnak minősül.²¹

8. Tévedés – megtámadhatóság

A tévedés jogkövetkezménye, a megtámadhatóság. A megtámadhatóság jogalapját az adja, hogy a szerződő fél tévedésének úgy kell fennállnia, hogy a tévedést a másik fél idézte elő, vagy ha nem is közvetlenül előidézte, de tudomása volt arról, vagy akár csak maga a lehetőség is fennállhatott, hogy a másik fél tévedésben van. A Ptk. szabálya²² a megtámadhatóság alanyi körét úgy határozza meg, hogy azok a személyek, akik önként vállalták a tévedésből eredő kockázatokat vagy felismerhették volna, hogy tévedésben vannak, nem élhetnek a megtámadhatóság lehetőségével.

Új elem, miszerint ki kell zárni a tévedést mint érvénytelenségi okot, amennyiben a félnek a saját tévedését fel kellett volna ismernie, vagy amennyiben a tévedésből eredő kockázatokat vállalta a szerződő fél. Ez a kockázati tényező, amelyet a Ptk. emelt be a szabályozásba, nagy nehézségeket jelent a gyakorlatban. Például nehéz annak megállapítása, hogy milyen mértékű kockázatokról van szó, illetve hogy az egyes ügyletekre vonatkozóan milyen kockázattal való előrelátás várható el.²³

9. Egyéb eltérések a régi Ptk. és a jelenleg hatályos Ptk. vonatkozásában

A jelenleg hatályos és a régi Ptk. vonatkozásában egy említésre méltó szabályozásbeli különbséget mutatnak az úgynevezett ingyenes szerződések. Ingyenes szerződés esetén tévedésre a Ptk. szerint akkor is lehet hivatkozni, ha a tévedésre okot adó körülményt nem ismerték fel, és akkor is megtámadhatóvá válik a szerződés, ha a tévedés alapjául szolgáló körülményeket a másik fél sem ismerhette fel.

A következőkben a két Ptk. egyéb eltéréseinek szemléltetésére egy jogeset kerül bemutatásra²⁴. A jogeset szerint P. A. személygépkocsit vásárolt hatvanezer forint értékben. P. A. a vásárlás után, az autó tisztítása során szembesült vele, hogy az autón kisebb karcolások, karambol nyomai észlelhetők. A nyomokat látva P. A. szakértővel vizsgálta meg az autót, aki megállapította, hogy a jármű valóban karambolozott, továbbá sokkal több kilométert futott, mint ahogyan az a kilométerszámláló órán szerepelt. P. A. ennek kapcsán bírósághoz fordult, és kérte az eredeti állapot helyreállítását. Kérelmét azzal indokolta, hogy az alperes (akitől a gépkocsit vette) megtévesztette, illetve nem tájékoztatta őt a gépkocsi lényeges tulajdonságairól. Az ügy két bírósági fokot is megjárta, mire a Legfelsőbb Bíróság (ma már Kúria) kimondta, hogy az autón található kisebb karcolások, a karambol is olyan lényeges körülménynek számítanak, amiket az eladónak kötelessége a vevővel közölni. A bíróság szerint lényeges körülménynek minősül mindaz, amit a közfelfogás az adott szerződés tekintetében

²¹ Menyhárt i. m. (10. l.) 131.

²² 6:89. § (2) Megtámadásra a sérelmet szenvedett fél és az jogosult, akinek a megtámadáshoz jogi érdeke fűződik.

²³ Menyhárt i. m. (10. l.) 224.

²⁴ BH1975. 22.

lényegesnek tart, továbbá amely körülményeket a felek a szerződés megkötésénél felismerhettek, lényegesnek tartottak.

10. Tévedés-megtévesztés kapcsolata

A tévedés és a megtévesztés közös jellemzője, hogy mind a tévedés, mind a megtévesztés a másik szerződő fél magatartására irányul vagy abból fakad. További közös jellemző még, hogy a tévedés és a megtévesztés a vagyoni jogi szerződésekben jelennek meg leginkább. A vagyoni jogi szerződésekben általában a tévedés, megtévesztéssel összefüggő joggyakorlat kiemelt jelentőséget tulajdonít azon szerződési alapelvnek, hogy a felek megfelelő körültekintéssel járjanak el. Véleményem szerint a megfelelő körültekintés magába foglalja, hogy a szerződő fél leellenőrzi a másik szerződő fél által állított, előadott információk valóságtartalmát.²⁵

11. Összegzés és kiegészítő információk

A Ptk.-ban a megtámadhatóság és a semmisség révén az érvénytelenség egy tulajdonképpeni gyűjtőfogalomná vált. A semmisségre vonatkozó szabályok napjainkhoz értelemszerűen jobban igazodnak, mint a régi Ptk. szabályai. A Ptk. előnyeit abban tudnám megfogalmazni, hogy kibővült a semmisség tartalmi jellege, lényegében modernizálódott ez a jogintézmény.

A Ptk. legnagyobb érdeme, hogy beemelte magába a normaszövegbe azt a semmisségre vonatkozó már jól bevett bírói gyakorlatot, amely szerint a bíróság a semmisséget hivatalból észlelheti²⁶. A semmisségre való hivatkozás tekintetében pedig, amíg a régi Ptk.-ban bárki hivatkozhatott a semmisségre, addig a Ptk.-ban csak az, akinek ehhez jogi érdeke fűződik. Véleményem szerint utóbbi meghatározás sokkal pontosabb képet ad a semmisségre hivatkozható személyi körrel.

A megtámadhatóság szabályai – habár kisebb mértékben, de – szintén megváltoztak a régi Ptk.-hoz képest. A régi Ptk.-ban a megtámadás kapcsán az a kikötés szerepelt, hogy a szerződés megtámadását írásban kell közölni a másik féllel. A Ptk.-ban azonban már lehetőség nyílik közvetlenül a bíróság előtti megtámadásra az érvénytelen szerződés tekintetében (természetesen itt is írásbeli megtámadásról van szó.). (A Ptk. szerinti ugyanis: amennyiben egy éven belül kerül sor a megtámadásra, úgy elhanyagolható a másik fél írásbeli tájékoztatása. Ez a rendelkezés azonban alaki szabályokhoz köthető, például ha maga a szerződés is írásos formában jött létre, akkor a megtámadást is írásban kell közölni a másik féllel.) A Ptk. ezen, szabályozását a bírói gyakorlat formálta, ennek ellenére látható, hogy a szabály mellé állított feltételek megnehezítik annak alkalmazhatóságát.

Megtámadáshoz kapcsolódóan még szükséges a Ptk. értelmében azon tétel ismertetése, hogy csak az eredményes megtámadás esetén kerül sor a szerződés érvénytelenségére.

A megtámadhatóság esetében – a semmisséggel ellentétben - a megtámadásra jogosultak köre tekintetében nem történt változás a régi és a jelenlegi Ptk. között. Továbbá az egy éves megtámadási időt is egyformán szabályozza a két Ptk., azonban annak számítási módja alapjaiban véve megváltozott. A Ptk. szabályai szerint ugyanis a szerződés megkötésének időpontjával veszi kezdetét a megtámadási határidő.

²⁵ Menyhárt i. m. (10. l.j.) 185.

²⁶ 6:88. § (1) A semmis szerződés megkötésének időpontjától érvénytelen. A semmisség megállapításához külön eljárásra nincs szükség; a szerződés semmisségét a bíróság hivatalból észleli.

Felhasznált irodalom

- Az érvénytelenség jogkövetkezményeinek alkalmazhatósága kölcsönszerződéseknél (A Kúria joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleménye). https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeney_i.pdf (2021. 11. 26.)
- V. Könyv: Kötelmi Jog Második rész A szerződés általános szabályai. *Polgári Jogi Kodifikáció*, (2007), 3. 3-15.
- Kiss Gábor – Sándor István: *A szerződések érvénytelensége*. Budapest, HVG-ORAC, 2014.
- Kriston Edit – Sági Edit: *Érvénytelenség és hatálytalanság a polgári jogban*. Miskolc, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztésért, 2019.
- Menyhárt Ádám: *A tévedés a szerződések körében*. Doktori Értekezés, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2012.
- Vékás Lajos: *Az Új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései*. Budapest, HVG-ORAC, 2001.
- Wellmann György: A szerződés érvénytelenségének szabályozása az új Polgári Törvénykönyvben. *Jogtudományi Közlöny*, (2014), 2. 61-70.
- Új Ptk. Véleményező Testület állásfoglalása. www.lb.hu/hu/ptk?&body_value=&page=1 (2021. 03. 01.)

A tilos szerződés modellje a gyakorlatban – középpontban a nemzeti vagyon értékesítése

1. Bevezetés

A tilos szerződések olyan, semmis szerződések, amelyeket két fő csoportba lehet sorolni: jogszabályba ütköző és jogszabály megkerülésével kötött szerződésekre.² Azonban mikor találkozhatunk ezekkel a gyakorlatban, a mindennapok során? Mikor minősül egy szerződés tilos szerződésnek? Kutatásom középpontjában a nemzeti vagyon értékesítésének szabályai állnak, és azt szeretném megvizsgálni, hogy a nemzeti vagyon értékesítésének szabályai, valamint ezen rendelkezések megsértése milyen módon állhat kapcsolatban a tilos szerződésekkel. A legfőbb kutatási kérdésem arra vonatkozik, hogy a nemzeti vagyon értékesítési szabályainak megsértése eredményezheti-e azt, hogy a szerződések semmisnek, és így tilos szerződésnek minősüljenek. Dolgozatom során egy fiktív jogeset segítségével és elemzésével szeretném bemutatni ezt a kérdéskört.

A fiktív jogeset alapját két szerződés képezi. X. önkormányzat tulajdonában van két ingatlan: egy 500 m² alapterületű neobarokk stílusú épület és a hozzá tartozó 1000 m² alapterületű udvar, ami egy óvodának adott helyet éveken át, illetve a mellette lévő 1000 m² alapterületű, (jelenleg) üres földterület, telek, ahol az óvoda konyhája számára természetek növényeket. Az önkormányzatnak jelentősen megnöttek a kiadásai a járvány miatt, ezért úgy határozott a képviselő-testület, hogy eladják az épületet és a mellette lévő földterületet. A szomszédos ingatlan egy magániskola tulajdonában áll, ahol oktatási tevékenységet folytatnak. A magániskolát a Z. Közhasznú Alapítvány működteti. Ennek a vezetője tudomást szerzett arról, hogy az önkormányzat az ingatlanok eladását fontolgatja, így felkereste az önkormányzatot és felajánlotta, hogy az épületet (az óvodának helyet adó ingatlant) és a hozzá tartozó udvart 40 millió forintért megvásárolná. Az önkormányzat elfogadta az ajánlatot és megkötötték az adásvételi szerződést 2021. február 11-én. Az ingatlan melletti földterület tulajdonjogát pedig az önkormányzat ingyenesen átruházta az alapítványra azzal a kikötéssel, hogy továbbra is az óvodai ellátáshoz fog kapcsolódni e terület rendeltetése. Az egykori óvodát átköltöztették egy másik ingatlanba, ami csak 300 m² alapterületű, így az óvodások egyik csoportját alkotó gyerekeket áthelyezték a település más óvodáiba. Az alapítvány azt vállalta, hogy az épületben és a telken egy magánóvodát fog üzemeltetni. A régi óvoda vezetője munkakörénél fogva hozzáfért olyan dokumentumokhoz, amelyben az önkormányzat által felkért szakemberek becsülték meg az ingatlan értékét az adásvétel előtt fél évvel, és abban áll, hogy a neobarokk stílusú ingatlan becsült értéke 70 millió forint. Az óvoda vezetője az ingatlant megvásárló alapítványnak is utánanézett, és megállapította, hogy közhasznú minősítéssel nem rendelkezik, ráadásul a kuratórium tagjai, azaz a vezető tisztségviselők személye sem ismerhető meg. Ráadásul a telket 2021. március 26-án eladásra hirdették meg az egyik ingatlanokkal kereskedő internetes portálon. Az óvoda vezetője felháborodott az óvoda költözésén, illetve azon a tényen is, hogy a neobarokk stílusú óvodai épületet és a mellette lévő telket kinek és milyen áron adták el, így keresetet nyújtott be az önkormányzat ellen.

¹ Negyedéves államtudományi szakos hallgató.

² Kriston Edit – Sági Edit: *Érvénytelenség és hatálytalanság a polgári jogban*. Miskolc, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, 2019. 18.

2. A nemzeti vagyon fogalma

Mivel a kutatásom középpontjában a nemzeti vagyon értékesítésének szabályai állnak, így először annak a vizsgálatára térek ki, hogy a jogesetben szereplő ingatlanok a nemzeti vagyon részét képezik-e.

Az Alaptörvény 32. cikk (1) bekezdése első mondatának értelmében mind az állam, mind a helyi önkormányzatok tulajdona a nemzeti vagyonba tartozik. Azonban az Alaptörvény csak egyfajta keretet ad a fogalomnak a jellegéből fakadóan, pontosabb meghatározással nem szolgál. Így meg kell vizsgálni egzaktabb definíciókat is.³

Több mint száz évvel ezelőtt is az állami vagyon részét képezték az állam tulajdonában álló vagyontárgyak, mint például a mezőgazdasági területek és az állami épületek.⁴ A mai kor jogi szabályozási környezetével összehasonlítva azt láthatjuk, hogy ebben a tekintetben nem történt változás, ugyanis ezek az ingatlanok napjainkban is a nemzeti vagyon részei. (A régi kor sajátja, hogy akkor ebbe a definícióba nem tartoztak bele a nemesek által birtokolt vagyonelemek.)⁵

Az önkormányzatok gazdasági önállóságának egyik garanciája a saját – feladataik ellátásához szükséges – vagyonnal való rendelkezés.⁶ Ezen vagyontárgyakhoz nemcsak a polgári jog fogalma alá tartozó (ingatlanok és ingóságok), hanem ezen kívüli vagyonelemek is tartozhatnak. A helyi önkormányzatok vagyona két fő csoportba sorolható: az üzleti vagyon és a törzsvagyon részét képezhetik a vagyonelemek. A törzsvagyon rendeltetése az, hogy közvetlenül a kötelező önkormányzati feladatkörök (azaz a közfeladatok) ellátását vagy hatáskör gyakorlását szolgálják. A törzsvagyon részét képező vagyonelemek egyik része forgalomképtelen, másik része pedig korlátozottan forgalomképes. A forgalomképtelen vagyonelemek nem idegeníthetők el, és azokon sem dologi jog, sem osztott tulajdon nem létesíthető. Vannak olyan, a nemzeti vagyonhoz tartozó és a helyi önkormányzat tulajdonához tartozó vagyonelemek, amik kiemelt jelentőségűnek minősülnek, ezeket törvényben vagy önkormányzati rendeletben határozzák meg. Azt, hogy mely elemek minősülnek korlátozottan forgalomképesnek, önkormányzati rendelet határozza meg. Az önkormányzat üzleti vagyona elidegeníthető és megterhelhető, azonban ezeknek a vagyonelemeknek is az önkormányzat feladatainak és céljainak megvalósítását kell szolgálniuk.⁷

Megállapítható, hogy a jogesetben szereplő épület (ingatlan) az önkormányzat tulajdona volt, ráadásul az önkormányzati törzsvagyon részét képezte, ugyanis közvetlenül az egyik önkormányzati feladatkör, az óvodai ellátás biztosítását szolgálta. Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény (Mötv.) 13. §-ának (1) bekezdése kimondja, hogy az óvodai ellátás a helyi önkormányzat számára a helyben biztosítható közfeladatok körében ellátandó feladatnak minősül. Azonban az további vizsgálódást igényel, hogy forgalomképtelen vagy korlátozottan forgalomképes volt-e. Az óvodai ellátás biztosítására szolgáló ingatlanok az önkormányzati vagyon, azon belül is a törzsvagyon tipikus

³ Bende-Szabó Gábor: *A vagyongazdálkodás jogi keretei*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2014. 4.

⁴ Márkus Dezső: *Magyar Jogi Lexikon öt kötetben*. Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1898. I., 456.

⁵ Uo. 456.

⁶ Holczreiter Marianna – Papp Emese – Simon Barbara: *Önkormányzati gazdálkodás*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2015. 33.

⁷ Lentner Csaba: *Államháztartási rendszer helyi alrendszer*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2014, 8.; Bende-Szabó i. m. (3. l.) 10.

elemei. Mivel az önkormányzat egyik alap, kötelező feladatának ellátását szolgálják, forgalomképtelenek, nem lehet őket értékesíteni. Azonban létezik egy kivétel: ha a helyi önkormányzat úgy határoz, hogy az adott ingatlanra már nincsen szükség, akkor át tudják minősíteni, majd értékesíthetik. Azonban ezen esetben sem veszélyeztetheti az ingatlan értékesítése az önkormányzat kötelező feladatának ellátását.⁸

3. A nemzeti vagyon értékesítésére vonatkozó legfontosabb szabályok

A fogalmak pontos tisztázása után elengedhetetlen a nemzeti vagyon értékesítésére vonatkozó legfontosabb szabályok alapos elemzése, majd pedig annak a vizsgálata, hogy a következő jogszabályok tükrében vajon szabályosan történt-e meg a jogesetben felvázolt adásvétel.

A nemzeti vagyon – egy-két, esetünkben nem lényeges – kivételtől eltekintve célvagyonnak minősül, ami alapján már magának a vagyonelemeknek a használata és a hasznosítása is célhoz kötött.⁹ Erre azért van szükség, hogy az önkormányzat legfontosabb feladatához, azaz a közfeladatok ellátásához hozzájáruljanak és azt biztosítsák. Ez a nemzeti és az önkormányzati vagyonnak is a legalapvetőbb rendeltetése. Emellett az is meg van határozva, hogy az olyan szerződések, amik a nemzeti vagyon hasznosítására vonatkoznak, csak természetes személlyel vagy átlátható szervezettel köthetők. A nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény (Nvtv.) 3. §-a alapján átlátható szervezetnek az a gazdálkodó szervezet minősül, aminél megismerhető a vezető tisztségviselők személye. Azonban ezen követelmény a Z. Közhasznú Alapítvány esetében nem teljesül, hiszen a vezető tisztségviselők kiléte nem ismerhető meg.) Ezek megemlítését azért tartom relevánsnak, mert a jogesetben nemcsak a hasznosítás vagy a használat joga, hanem az ingatlanok tulajdonjoga került átruházásra, ráadásul egy valószínűleg nem átlátható szervezet részére.¹⁰

Az alaptörvényi szabályozás tekintetében az figyelhető meg, hogy nemzeti vagyon viszonylag tág definícióján túl arról is rendelkezik a 38. cikk (3) bekezdése, hogy „[n]emzeti vagyont csak törvényben meghatározott célból lehet átruházni, törvényben meghatározott kivételekkel az értékarányosság követelményének figyelembevételével.” Itt felfigyelhetünk egy kulcsszóra, ami nem más, mint az értékarányosság. Így felmerül a kérdés, hogy egy, az önkormányzati vagyon (tágabb értelemben a nemzeti vagyon) részét képező ingatlan az áron alul való eladása jogszerű volt-e. Az áron alul eladás valószínűsíthető abból a tényből kifolyólag, hogy a szakértők általi becsült értéke az ingatlanak 70 millió forint, azonban az önkormányzat a tulajdonjog átruházásáért csak 40 millió forintot kapott a szervezettől. Megállapítható, hogy az ingatlant áron alul értékesítették, hiszen a megkötött szerződésben a szolgáltatás és az ellen szolgáltatás értéke nem áll arányban egymással, így a törvényben lefektetett és meghatározott értékarányosság követelményét megsértették.

Törvények is szabályozzák a nemzeti vagyon értékesítéseinek szabályait, mint például az Nvtv. A jogszabály 11. §-ának (13) bekezdése említi a nemzeti vagyon ingyenes átruházását is: „Nemzeti vagyon ingyenesen kizárólag közfeladat ellátása, a lakosság közszolgáltatásokkal való ellátása, valamint e feladatok ellátásához szükséges infrastruktúra biztosítása céljából az ahhoz szükséges mértékben hasznosítható, valamint adható vagyonkezelésbe.” Az állami vagyonról szóló 2007. évi CVI. törvény is rendelkezik erről a 36. § (1) bekezdésében: „Állami vagyon tulajdonjogát ingyenesen átruházni csak törvény rendelkezése alapján lehet.” Mivel a régi óvoda épülete melletti földterület tulajdonjogát ingyenesen ruházta át az alapítványra az

⁸ Fábíán Zsolt: *Települési önkormányzati ismeretek*. Budapest, Szent István Egyetem, 2011. 37.

⁹ Bende-Szabó i. m. (3. l.) 4.

¹⁰ Uo. 4-9.

önkormányzat, ezt csak úgy tehetette meg a jogszabály szerint, ha a juttatás céljának megfelelően hasznosítja, közfeladat ellátása céljából. Azonban ennek nem tett eleget az alapítvány, hiszen a telket eladásra kínálja az egyik internetes portálon. Ráadásul az ingyenesen átruházott ingatlanon 15 évig még elidegenítési tilalom áll fent, így a rendelkezés alapján eladásra sem kínálhatná az alapítvány a telket.¹¹ Azonban a jogeset alapján az önkormányzat sem jelezte a vagyon átruházásakor, hogy az ingatlanra elidegenítési tilalmat kellene feljegyeztetni.

A jogszabály arról is rendelkezik, hogy a nemzeti vagyon részét képező vagyonelemek tulajdonjogát csak természetes személyre vagy pedig átlátható szervezet részére lehet átruházni. Azonban a jogeset elemzésénél az óvoda vezetőjének vizsgálódásából kiderül, hogy egy nem átlátható szervezetről van szó a Z. Alapítvány tekintetében, így az önkormányzat ezt a tényét figyelembe véve sem járt el jogszerűen.

Azonban van egy másik fontos kérdés is: a törvény szerint a helyi önkormányzat tulajdonában lévő ingatlan értékesítése esetén az államot mindenki mást megelőző elővásárlási jog illeti meg.¹² Az önkormányzat azonban nem biztosította az állam számára az elővásárlási jogot, így nem a jogszabályban foglaltaknak megfelelően járt el.

Nemzeti vagyont ingyenesen átruházni csak törvényben meghatározott szervezetek számára lehetséges. Ha az alapítvány ténylegesen közhasznú jogállással rendelkezik, akkor jogszerűen lett rá átruházva ingyenesen a tulajdonjog, de egy bizonyos feltételt ekkor is teljesítenie kell: még pedig azt, hogy állami, jelen esetben önkormányzati feladat ellátását (óvodai ellátás) fogja biztosítani. Azonban ezt nem biztosítja, mert eladásra kínálja a telket.

A Möt. 8. § (3) bekezdésében olvasható egy, a jogeset szempontjából rendkívül releváns rendelkezés: „Az ingyenes vagyonátadás az önkormányzat kötelezően ellátandó feladatainak ellátását nem veszélyeztetheti. Nem adható át különösen az olyan vagyonelem, amely valamely kötelező önkormányzati feladat ellátásához, a nemzeti köznevelésről szóló törvényben meghatározott önkormányzati köznevelési feladathoz vagy ezek finanszírozási forrásának biztosításához, vagy az önkormányzati költségvetési bevételi előirányzatok teljesítéséhez szükséges.” Így már látható, hogy a telek ingyenes átruházása nem volt jogszerű, hiszen a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény alapján az óvodai nevelés köznevelési feladatnak minősül, és ennek köszönhetően a vagyonelem ingyenes átadása veszélyezteti az önkormányzat egyik kötelezően ellátandó feladatának, az óvodai ellátásnak a biztosítását. A jogesetből is kiténik ez, ugyanis az óvodát egy sokkal kisebb ingatlanba költöztették át, ráadásul az egyik óvodai csoportba tartozó gyermekeket szétszórták a település több óvodájába, így az önkormányzat által kötelezően ellátandó közfeladat (óvodai ellátás) biztosítása veszélybe került.

4. A tilos szerződések kérdőjelei

A jogeset, a nemzeti és az önkormányzati vagyon fogalmának, valamint a nemzeti vagyon értékesítésének szabályai vizsgálata után azt elemzem, hogy az alapítvány és az önkormányzat között megkötött szerződés jogszabályba ütközik-e, azaz azt, hogy tilos szerződésnek minősül-e. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) 6:95. §-a alapján a tilos szerződés fogalma a következő: „Semmis az a szerződés, amely jogszabályba ütközik, vagy amelyet jogszabály megkerülésével kötöttek, kivéve, ha ahhoz a jogszabály más

¹¹ Nvtv. 13. § (5) bek.

¹² Nvtv. 14. § (5) bek.

jogkövetkezményt fűz. Más jogkövetkezmény mellett is semmis a szerződés akkor, ha a jogszabály ezt külön kimondja, vagy ha jogszabály célja a szerződéssel elérni kívánt joghatás megtiltása.”

A szerződési szabadság elve alapján a felek szabadon köthetnek szerződéseket.¹³ Azonban vannak meg nem engedett joghatások, amiket a szerződési jog eltérést nem engedő tilalomfákkal gátol meg. „Ha a szerződés valamely kikötése kógens szabályba ütközik, vagyis, ha a felek által célzott joghatás nem megengedett, a magánjog az érvénytelenség szankciójával reagál.”¹⁴ Azonban a joggyakorlatban és a jogtudományban is vitás az a kérdés, hogy a jogszabály megsértése minden esetben a szerződés érvénytelenségét okozza-e.¹⁵ Abban a kérdésekben sincs egységes álláspont, hogy milyen kritériumok alapján ítéltető meg az, hogy a szerződés jogszabályba ütközik-e, illetve az a megállapítás is, hogy nem minden jogszabályi sérelem miatt lesznek semmisek a szerződések.¹⁶

A Ptk. a kógens szabályainak megsértéséhez – ezek megsértése jelenti a tilos szerződést – rendszerint hozzákapcsolják a kimondott tilalomhoz a semmisségi jogkövetkezményt.¹⁷ A Kúria egyik ítélete kimondta, hogy a forgalomképtelen ingatlan tulajdonjogát elidegenítő szerződés jogszabályba ütközés címén semmis. A szerződés érvénytelensége szempontjából teljesen közömbös, hogy a szerződő fél, azaz esetünkben a Z. Közhasznú Alapítvány a szerződés megkötésekor tudott-e a vagyontárgy nemzeti vagyonba tartozásáról, azon belül is arról, hogy az önkormányzati vagyonhoz tartozik. A szerződések semmisségének kimondása tekintetében figyelembe kell venni azt is, hogy polgári jogi vagy nem polgári jogi szabályoknak a megsértése valósul-e meg. Azonban, ha nem polgári jogi normának a sérelme valósul meg, abban az esetben is van arra lehetőség, hogy a szerződés polgári jogi értelemben is érvénytelen legyen.

Jelen jogeset alapján a szerződés egyrészt azért lesz érvénytelen, mert nem tartották be az értékarányosság követelményét, hiszen áron alul értékesítette az ingatlant az önkormányzat. Ráadásul nem átlátható szervezettel kötötte meg ezt a szerződést (erre is van utalás a jogesetben), és az is valószínűsíthető, hogy az óvodai ellátást (az önkormányzat egyik közfeladatának ellátását) biztosító ingatlanok forgalomképtelennek minősültek, és így adásvétel tárgyát sem képezhették volna.

Így mivel jogszabály kimondja, hogy ilyen esetekben semmis a szerződés – tehát maga a jogi norma rögzíti, hogy az adott norma megsértése a szerződés érvénytelenségét okozza –, a jogesetben létrejött szerződés is semmis szerződésnek minősül, mivel konkrét jogszabályi rendelkezésekbe ütközik, és ezt a jogszabály ki is mondja.¹⁸

Elsősorban a nem (kizárólag) magánjogi jogszabályokba ütköző szerződés esetére mondja ki a Polgári Törvénykönyv, hogy az ilyen jogszabályokban meghatározott más jogkövetkezmények mellett a jogszabályba ütközés miatt a szerződés csak akkor semmis, ha az illető jogszabály ezt tételesen rögzíti, vagy ha a jogszabály célja a szerződéssel elérni kívánt joghatás megtiltása.¹⁹

¹³ Vékás Lajos (szerk.): *Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Budapest, Complex, 2008. 780.

¹⁴ Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 995.

¹⁵ Uo. 995.

¹⁶ Vékás i. m. (13. lj.) 781.

¹⁷ Vékás – Gárdos i. m. (14. lj.) 995.

¹⁸ Vékás i. m. (13. lj.) 782.

¹⁹ Vékás – Gárdos i. m. (14. lj.) 996.

Az Nvtv. 15. §-a kimondja, hogy „A jelen törvény rendelkezéseibe ütköző szerződés, más jogügylet vagy rendelkezés semmis.” Ennek megfelelően, ha az önkormányzat és az alapítvány között megkötött szerződés ténylegesen sérti ezen jogszabály rendelkezését, akkor a sértő mivolta miatt a szerződés semmis lesz és tilos szerződésnek fog minősülni.

5. Következtetések

Az általam figyelembe vett jogszabályi rendelkezéseknek köszönhetően megállapítható, hogy a régi óvodai ellátás biztosítását szolgáló neobarokk stílusú épületre vonatkozó adásvételi szerződés jogszabályok rendelkezéseibe ütközik, ezért semmis és tilos szerződésnek minősül a következők miatt:

- az ingatlant az önkormányzati törzsvagyongonba való tartozása miatt nem is lehetett volna értékesíteni, hiszen forgalomképtelen;
- az ingatlan értékesítése még átminősítés esetén is veszélyezteti az önkormányzat egyik kötelező feladatának, az óvodai ellátásnak a biztosítását;
- az ingatlan értékesítése az értékarányosság követelményét is sérti, hiszen áron alul értékesítették;
- és a szerződést nem átlátható szervezettel kötötték.

Az óvoda épülete melletti földterületre vonatkozó ingyenes szerződés, amiben az önkormányzat ingyenesen ruházta át a tulajdonjogot az alapítványra, a következők miatt semmis, és szintén a jogszabályokba való ütközés miatt minősül tilos szerződésnek:

- az alapítványra csak akkor ruházhatta volna át ingyenesen a tulajdonjogot az önkormányzat, ha az ténylegesen közhasznú minősítéssel rendelkezne;
- csak közfeladat ellátása (jelen esetben az óvodai ellátás) biztosítása céljából ruházhatta volna át a tulajdonjogot;
- és az elidegenítési tilalmat sem vette figyelembe az önkormányzat.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a nemzeti vagyongazdálkodási szabályainak a megsértése eredményezheti azt, hogy a szerződések semmisnek és tilos szerződésnek minősüljenek.

Felhasznált irodalom

Bende-Szabó Gábor: *A vagyongazdálkodás jogi keretei*. Budapest, Nemzeti Közszerződési Egyetem, 2014.

Fábián Zsolt: *Települési önkormányzati ismeretek*. Budapest, Szent István Egyetem, 2011.

Holczer Marianna – Papp Emese – Simon Barbara: *Önkormányzati gazdálkodás*. Budapest, Nemzeti Közszerződési Egyetem, 2015.

Kriston Edit – Sági Edit: *Érvénytelenség és hatálytalanság a polgári jogban*. Miskolc, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, 2019.

Lentner Csaba: *Államháztartási rendszer helyi alrendszere*. Budapest, Nemzeti Közszerződési Egyetem, 2014.

Márkus Dezső: *Magyar Jogi Lexikon öt kötetben*. Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1898. I.

Vékás Lajos (szerk.): *Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Budapest, Complex, 2008.

Vékás Lajos – Gárdos Péter: *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014.